

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

“AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA ALİ TƏHSİL
MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ KEYFİYYƏTLİ TƏHSİLİNİN STRATEJİ
HƏDƏFLƏRİ”
mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Dadaşov Kənan Azər oğlu

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru

i.ü.f.d., dos. Əhmədov Fariz Saleh oğlu

_____ **imza**

“ ___ ” _____ **20** ___ -cu il

“AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA ALİ TƏHSİL
MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ KEYFİYYƏTLİ TƏHSİLİNİN STRATEJİ
HƏDƏFLƏRİ”

Mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

İxtisasın şifri və adı: 060409 / Biznesin idarə edilməsi

İxtisaslaşma: Biznesin təşkili və idarə edilməsi

Qrup: 110

Magistrant

Dadaşov Kənan Azər oğlu

_____ **imza**

Elmi rəhbər

i.ü.f.d., dos. Hüseynli Aytən Təyyar qızı

_____ **imza**

Proqram rəhbəri

i.ü.f.d.,b/m., Şamxalova Samirə Oqtay

qızı

_____ **imza**

Kafedra müdiri

i.e.d., prof., Kəlbiyev Yaşar Atakişi oğlu

_____ **imza**

BAKI – 2019

Strategic Solutions for Increasing Quality of Higher Education

Summary

The relevance of the research: Education is crucial factor in determining level of human capital, development of country and formulating strong society. In these regards, quality of education should in high priority list of the country and people. Proper functioning fleaders,

Purpose and Objectives of the Research: The main aim of this work is to determine best strategy for development of higher education in country

Research Methods: Interviews, surveys, analytical comparison were used.

Research Information: Research information are mainly coming from websites of universities, scholar arcticles of different countries, The State Statistical Committee and official website of Ministry of Education

Research Restrictions: Main restrictions were time management between meetings with administrative staff of universities. At the same time limited number of documents in azerbaijani created a setback for this reseach.

Research Findings: Education in Azerbaijan is based on more theoretical knowledge rather than practical.

Scientific and practical significance of the results: Results can be use in order for deeper analysis of higher education in Azerbaijan. As well as, in development of new strategies for universities.

Keywords: Education, Quality, Higher Education, Strategic Methods

İXTİSARLAR VƏ İŞARƏLƏR

ABŞ – Amerika Birləşmiş Ştatları

AR – Azərbaycan Respublikası

BMU – Bakı Mühəndislik Universiteti

MDB – Müstəqil Dövlətlər Birliyi

KİV – Kütləvi informasiya vasitələri

QS – Quacquarelli Symonds

RF – Rusiya Federasiyası

SSRİ – Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı

UNEC – University of Economics

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	7
I FƏSİL. ALI TƏHSİLDƏ KEYFİYYƏT FAKTORUNUN MAHİYYƏTİ.....	10
1.1. Ali təhsil və onun mahiyyəti.....	10
1.2. Keyfiyyət və onun ali təhsildə mahiyyəti.....	15
II FƏSİL. ALI TƏHSİL SİSTEMİNİN MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ.....	22
2.1. Dünya təcrübəsi.....	22
2.1.1. Avropa ölkələrinin ali təhsilin strateji təhlili.....	22
2.1.2. Amerika ali təhsilinin strateji təhlili.....	28
2.1.3. Asiya ali təhsilinin strateji təhlili.....	31
2.1.4. MDB ölkələrində ali təhsilinin strateji təhlili.....	35
2.2. Azərbaycan Respublikasında ali təhsilin keyfiyyəti.....	36
2.2.1. ADA Universiteti.....	39
2.2.2. UNEC.....	41
2.2.3. Bakı Mühəndislik Universiteti.....	42
III FƏSİL. ALI TƏHSİLDƏ KEYFİYYƏTİN İDARƏ OLUNMASI	43
3.1. Tədqiqatın məqsədi və önəmi.....	43
3.2. İnformasiya toplanması	44
3.3. Araşdırmadan əldə olunan nəticələr.....	45
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR.....	49
İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT.....	52
Əlavələr.....	55
Cədvəllərin siyahısı.....	69
Şəkillərin siyahısı.....	69
Qrafiklərin siyahısı.....	69

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: Həm ölkəmizdə, həm də dünya səviyyəsində ali təhsilə xüsusi diqqət ayrılması heç də təsadüfi deyil. Strateji yol xəritəsinin hədəflərindən biri olan ali təhsilin keyfiyyəti insan kapitalının formalaşmasında, iqtisadiyyatın möhkəmlənməsində və inkişaf etmiş cəmiyyətin formalaşmasında böyük əhəmiyyətə sahibdir. Günümüzün yenilənən və innovativləşən biznes mühitində işsizliyin sayını azaltmaq, ixtisaslı kadrlar çıxartmaq və məhsuldarlığı artırmaq üçün ali təhsilin keyfiyyətinin yüksək tutulması və onun təkmilləşdirilməsi üçün düzgün strategiyalar seçilməsi aktual məsələlərdən biridir.

Ali təhsilin keyfiyyətini düzgün strategiyalarla idarə edilməsinin hal-hazırda ölkədə olan əmək bazarı tələbinin ödənilməməsi, peşəyönümlü işlərin istənilən səviyyədə olmaması, təhsil müəssisələrində güclü idarəediciliyin olmaması kimi problemlərin həllində mahiyyəti yüksəkdir.

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi: Azərbaycan universitetləri hər il 35 minə yaxın tələbəni əmək bazarına məzun edir. Həmin məzunlar iş tapmaqda, ölkə bazarına uyğunlaşmaqda böyük çətinliklərlə üzləşirlər. Buna səbəb isə həmin məzunların ali təhsil zamanı lazımı bilik və bacarıqları qazanmamasıdır.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri: Tədqiqatın əsas məqsədi ölkədə olan ali təhsilin keyfiyyətinin səviyyəsi və onun yükləndirməsinə dair strateji həll yollarının tapılmasıdır.

Tədqiqatın obyekt və predmeti: Tədqiqatın obyekt ali təhsil müəssisələrində oxuyan tələbələr, müəllim və pedaqoji heyət, eyni zamanda universitetlərdəki təhsil səviyyəsinin keyfiyyətidir.

Tədqiqat metodları və məhdudiyyətləri: Tədqiqat ərzində həm birinci, həm də ikinci əldən məlumat toplama üsullarından istifadə edildi. İlk öncə online şəkildə anketlər yaradılıb, hər bir universitetin tələbələrinə çatdırıldı. Anketlərin online olması, nəticələri tez bir zamanda yığcam hala gətirilib analiz edilməsini asanlaşdırdı. Eyni zamanda anketlər online şəkildə qısa bir müddətdə hər bir universitetin tələbələrinə çatdırıldı və az bir vaxtda lazımı sayda anket sorğulara

cavab alındı. Anket sualların online olması vaxt və xərc baxımından effektiv olsa da, respondentlərin sualları tam aydın şəkildə anlayıb-anlayamadıqları təyin edilə bilmir. Tədqiqat zamanı çətinlik yaradan başqa nüanslardan biri də universitetlərin idarə heyəti ilə intervyu üçün görüşlərin təyin olunması idi. Həmin şəxslərin vaxt qıtlığı və daim məşğul olmaları, hər iki tərəf üçün uyğun vaxtın təyin olunmasında çətinlik yaradırdı. Ancaq ki, intervyunun məhz təhsil müəssəsinin idarə heyətinə aid bir şəxsin olması alınan məlumatların keyfiyyəti və faydalılığına böyük tövhə verdi. Bundan əlavə olaraq ölkənin qabaqda gedən universitetlərindən olan ADA və UNEC-in məzunları ilə intervyu keçirib, onların aldığı ali təhsilin həyatlarında hansı rolu daşdığını, universitet zamanı hansı metodların olara görə effektiv olduğunu və təhsil sisteminin bazarda nə qədər rəqabətli olmağa kömək olduğu barədə sualları cavablandırıldı.

Xarici dövlətlərin təhsil sistemi və ordakı ali təhsil müəssələrinin keyfiyyətini müqayisə etmək məqsədi ilə həmin universitetlərin veb saytlarındakı statistik və nəzəri məlumatlardan istifadə olundu. Eyni zamanda həmin universitetlərin yerləşdiyi ölkəyə uyğun elmi məqalələr tapılıb, təhlildə istifadə olundu. Həmin elmi məqalələrin doğruluğunu yoxlamaq səbəbi ilə məqalələrin dərc olunduğu jurnallar, müəllifləri haqqında kiçik araşdırmalar aparılırdı. Eyni zamanda Avropa, Asiya və Amerika təhsil sistemlərinin təhlili və müqayisəsi ilə bağlı elmi işlərdən istifadə olundu. Həmin elmi işlərin keçmişdən indiyənədək inkişaf edən təhsil sistemində istifadə olunan metodlar, onların effektivliyi və göstərdiyi nəticələr təhlil olunur.

Tədqiqatın informasiya bazası: Tədqiqatda xarici dövlətlərin elmi məqalələrindən, dünya universitetlərin veb sahifəsindən, Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarından, Təhsil Komitəsinin rəsmi saytından, toplanılmış sorğu nəticələrindən və eyni zamanda intervyu cavablarından istifadə olunacaqdır.

Nəticələrin elmi-praktiki əhəmiyyəti: Ali təhsilin keyfiyyətini düzgün strategiyalarla idarə edilməsinin hal-hazırda ölkədə olan əmək bazarı tələbinin ödənilməməsi, peşəyönümlü işlərin istənilən səviyyədə olmaması, təhsil

müəssisələrində güclü idarəediciliyin olmaması kimi problemlərin həllində mahiyyəti yüksəkdir. Ali təhsili məzunların təhlil və analiz qabiliyyətinin inkişaf etmiş formada olması ölkənin müxtəlif sahələrində irələyişinə təsir göstərən ən böyük faktorlardan biri olacaqdır.

Dissertasiya işinin strukturu və həcmi: Dissertasiya ümumilikdə 72 səhifədən ibarət olub özündə Giriş, 3 Fəsil, Nəticə və Təklifləri birləşdirir.

Tədqiqatın birinci fəsilində ali təhsilinin mahiyyəti, hansı faktorlara təsir etdiyini və onun ölkənin inşaf etməsindəki rolundan söz açılır. Eyni zamanda keyfiyyət anlayışının tərfi, keyfiyyətin dövlət, şirkətlər, universitet və tələbələr üçün mahiyyətini müzakirə olunur.

İkinci fəsildə Avropa, Amerika, Asiya və MDB ölkələrindəki ali təhsil sisteminin keyfiyyəti, onların üstünlükləri və mənfi cəhətləri təhlil olunur. İkinci fəsilinin növbəti hissəsində Azərbaycanadakı ali təhsildən məlumat verilir və UNEC, ADA, BMU kimi universitetlərdə təhsilin keyfiyyətindən danışılır.

Üçüncü fəsildə isə aparılan sorğuların nəticələri, onların mahiyyəti və məzmunundan xəbər verilir.

Nəticə və Təkliflər bölməsində hansı problemlərin aşkar olunduğunu və onların həlli yolları haqqında danışılır. Ən sonda ədəbiyyat siyahısı, istinad olunan cədvəl, şəkil və qrafiklər göstərilmişdir.

I FƏSİL. ALİ TƏHSİLDƏ KEYFİYYƏT FAKTORUNUN MAHİYYƏTİ

1.1. Ali təhsil və onun mahiyyəti

Müasir cəmiyyətdə təhsil insan fəaliyyətinin ən geniş sahələrindən birinə çevrilmişdir. Dünyada bir milyarddan çox tələbə və təxminən 50 milyon müəllim işləyir. Təhsilin sosial rolu nəzərəcarpacaq dərəcədə artmışdır: insanlığın inkişaf perspektivləri əsasən bu gün diqqət və məhsuldarlığa əsaslanır. Son on ildə dünya təhsilin bütün növləri və elementlərinə münasibətini dəyişib. Təhsil, xüsusən də ali təhsil, ictimai, siyasi və iqtisadi tərəqqinin əsas, aparıcı amilidir. Bu cür diqqətin səbəbi müasir cəmiyyətin ən vacib dəyəri və əsas kapitalinin yeni məlumatları tapma və mənimsəmə qabiliyyətinə malik olan və qeyri-standart qərarlar qəbul edən bilən bir insandır.

60-cı illərin ortalarında inkişaf etmiş ölkələr elmi-texniki tərəqqinin cəmiyyətin və fərdin ən aktual problemlərinin həllinə qadir olmadığını, aralarındakı dərin ziddiyyətin ortaya çıxdığına dair nəticəyə gəldi. Məsələn, məhsuldar qüvvələrin böyük, fasiləsiz inkişafı yüz milyonlarla insanın ən minimal zəruri səviyyəsini təmin etmir; qlobal təbiət bütün dünyadakı yaşayış mühitinin tamamilə məhv edilməsi üçün real bir təhlükə yaradan ekoloji böhrana səbəb olmuşdur; bitki və heyvan dünyası ilə əlaqədar olaraq amansızlıq insanı qəddar bir cansız məxluq halına gətirir.

Son illərdə təkcə iqtisadi artım və texniki güc artması, eləcə də gələcək inkişafın daha çox mədəniyyət və insan hikməti səviyyəsinə görə müəyyənləşdirilməsi ilə insanlığın gələcək inkişafının məhdudiyyətləri və təhlükələri daha real hala gəlmişdir. Erix Fromm görə, bir insanın nələri olduğuna görə yox, kim olduğu və nə ilə nə edə biləcəyi əsl inkişafı müəyyənləşdirəcəkdir (Erix F., 1956).

Bütün bunlar tamamilə aydın edir ki, sivilisasiyanın böhranını aradan qaldırmaq, insanlığın ən qlobal problemlərinin həllində təhsilin böyük rolu dayanmalıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, demək olar ki, bütün inkişaf etmiş ölkələr milli təhsil sistemlərinin geniş miqyaslı islahatlar aparmış, onlara böyük məbləğdə pul yatırmışlar. Ali təhsilin islahatları dövlət siyasətinin statusu qazandı, çünki dövlətlər dərk etməyə başladılar ki, ölkədə ali təhsilin səviyyəsi gələcək inkişafı müəyyənləşdirir. Bu siyasətə uyğun olaraq, tələbə sayının və universitetlərin sayının artması, məlumatların keyfiyyəti, ali təhsilin yeni funksiyaları, məlumatların kəmiyyət artımı və yeni informasiya texnologiyalarının yayılması ilə bağlı məsələlər müzakirə olunmağa başlamışdır.

Müasir innovasiya iqtisadiyyatı işçilərin təhsil və bacarıqlarına yüksək tələblər qoyur. Ölkədə ali təhsilə tələbat artmaqdadır, eyni zamanda universitet məzunlarının əhəmiyyətli bir hissəsi keyfiyyətli təhsil ilə təmin edilmir, öz ixtisaslarında işləmir və ya işsizdirlər. Ölkədə təhsilin qiymətləndirilməməsi və mənfəətə təsir etmədiyi haqqda geniş yayılmış bir fikir var. Bu əlaqədə ali təhsilin mənfəətə təsiri, müasir iqtisadiyyat nəzəriyyəsinin müddəalarına və ekonometrik analiz metodlarına əsaslanaraq araşdırılması vacibdir.

Heç kimə sirr deyil ki, təhsilin keyfiyyətini və səviyyəsini yüksəlməsi ilə ölkə iqtisadiyyatının yaxşılaşması, bununla da işsizlik səviyyəsini azalır və həyat müddətini bir neçə dəfə artır.

İqtisadiyyatın bir çox tarixçiləri dünyanın fərqli ölkələrində təhsilin yayılması və iqtisadi artımın başlaması arasında bir əlaqə tapmışlar. Məsələn, Easterlin, təhsil islahatından sonra, adətən, bir və ya başqa ölkədə nəzərə çarpacaq artım başlaması üçün 25-30 il keçməli olduğunu bildirir.

İnsan kapitalı nəzəriyyəsinə əsasən, təhsilin daha yüksək səviyyəsi daha çox artıq gəlir gətirir. Tədris prosesində əldə edilən biliklərin, bacarıqların işçi əməyinin məhsuldarlığının artırılmasına gətirib çıxardığına inanır və bu, işəgötürən üçün daha əhəmiyyətli, işçi üçün isə daha gəlirli olmağı deməkdir. Bu, 20-ci əsrin ortalarından bəri insan kapitalı sahəsində fəal şəkildə həyata keçirilən çoxsaylı araşdırmalarla təsdiqlənir. Həmin dövrlərdə insan kapitalının konsepsiyasının nəzəri əsasları müasir bir forma ilə bəzədildiyi zamana, yəni Schulz və G.Becker əsərlərinin meydana çıxmasına təsadüf edir (Beker Q., 1962).

Təhsil ayrı bir fəaliyyət növü olaraq uzun müddət əvvəl ortaya çıxmışdı. Bunun ən ümumi formasına səbəb olaraq, fərdin səviyyəsinin yüksəlməsində və təhsilli insanların cəmiyyətdə ehtiyacının mövcudluğuna əsasən müəyyən edə bilirik. Bir şəxs bilik üçün çalışır və cəmiyyət (dövlət tərəfindən təmsil olunur) öz vəzifələrini şüurlu şəkildə yerinə yetirə bilən insanları öyrətməyə çalışır. Təhsili bir insan cəmiyyətdəki həyatına daha yaxşı uyğunlaşa bilir (Belyakov A.S.,2007, S.12-13).

Hazırda insan inkişafı amilləri arasında təhsil ilk növbədə qoyulur. Dünyadakı ölkələrin iqtisadi inkişafında bilik rolu sürətlə artaraq, istehsal vasitələrinin və təbii ehtiyatların əhəmiyyətini öhdələmişdir. Dünya Bankının hesablamalarına görə, müasir iqtisadiyyatda fiziki kapital hər bir ölkənin ümumi sərvətinin 16% -ni təşkil edir, təbii sərmayə 20%, insan kapitalı isə 64% təşkil edir. Yaponiya və Almaniya kimi ölkələrdə insan kapitalının payı 80%-ə çatmışdır. Hal-hazırda, dəyərlər məhsuldarlığının təkmilləşdirilməsi və yeniliklərin istifadəsi vasitəsilə yaradılır, yəni təcrübənin praktikada tətbiqi. İqtisadi rifah getdikcə daha çox yeni bilik əldə etmək və həyatda tətbiq etmək qabiliyyətindən asılıdır (Balıxın Q.A.,2003, S.13 – 17).

Təhsilin problemləri bir şəkildə və ya digər şəkildə cəmiyyətimizin bütün üzvlərinə təsir göstərir. Müxtəlif sosial qrupların təhsil problemlərinə göstərdiyi maraq, həmçinin, ictimaiyyətin sosial hərəkətliliyi - təhsil vasitəsilə sosial statusunun artırılması və karyera vasitəsilə şəxsi uğur qazanması kimi ən mühüm sosial problemlərin həlli təhsil vasitəsilə həyata keçirilir; əmək bazarında məşğulluq və iş axtarışları; gəlir səviyyəsi və sair kimi məsələlər də təhsilin köməyi ilə həll olunur.

Həmçinin, ictimai şüurda inkişaf etmiş müasir bir insanın təsviri ilk növbədə təhsilli bir insanın imicini əks etdirir (Belyakov S.A., 2007, s. 42-43). Təhsil sahələri daim hərəkətdədir, xarici mühitdəki dəyişikliklərə reaksiya verir, dəyişən ehtiyaclarına uyğunlaşır və eyni zamanda bu xarici mühitin və onun ehtiyaclarının vəziyyətinə təsir edir. Cəmiyyətin qarşısında duran hər hansı bir vacib və geniş miqyaslı problemlər qətiliklə təhsil sahəsinə də təsir edir.

Eyni zamanda, təhsil cəmiyyətdəki bu və ya digər proseslərin inkişafına təsir göstərmək, onları dəstəkləmək və ya yavaşlatmaq etmək, ortaya çıxan qlobal və ya

yerli problemləri həll etmək üçün onların xüsusi qabiliyyətlərini tapmaq, arzuolunmaz inkişafın qarşısını almağa kömək edir. Sivilizasiyanın, hər ayrı bir dövlətin, cəmiyyətin və hər insanın inkişafı üçün təhsilin inkişafı prioritetdir. [10, c. 9].

Ölkənin inkişafının hazırkı mərhələsindəki təhsilin rolu Azərbaycanın demokratik bir cəmiyyətə, hüquq dövlətinə, bazar iqtisadiyyatına, ölkənin iqtisadi və sosial inkişafının dünya tendensiyalarından geri qalmama təhlükəsinin aradan qaldırılmasına yönəldilmiş vəzifələrə görə təyin olunur (Muromceva A.K., 2012, S.26). Təhsil Azərbaycan cəmiyyətinin və dövlətin əsas prioritetlərinə daxil edilməlidir.

Müasir dünyada təkcə iqtisadiyyatdan deyil, həm də cəmiyyətin yeni keyfiyyətinin formalaşmasında ən vacib amil kimi təhsilin əhəmiyyəti artır. Onun rolu insan kapitalının artan təsiri ilə yanaşı daim inkişaf edir. Azərbaycan təhsil sistemi qabaqcıl ölkələrin təhsil sistemləri ilə rəqabət edə bilər. Ancaq, dövlət milli təhsil siyasətinin formalaşmaması halında, əgər dövlət öz məsuliyyətini və bu sahədə aktiv rolunu bərpa etməsə, bu vəsaitlərin lazımi vəsaitlərin ayrılması ilə dərin və hərtərəfli təhsilin modernləşdirilməməsi üçün onun faydaları tezliklə itirə bilər (Dneprova E.D., 2002, S. 26).

Təhsilin milli maraqlarını əks etdirən və dünya ictimaiyyətinə təqdim edən təhsil siyasəti dünya inkişafının ümumi tendensiyaları ilə birlikdə nəzərə alır. Təhsil sistemində əhəmiyyətli dəyişikliklər üçün məsul olan dünya inkişafının əsas müasir tendensiyaları bunlardır:

- Sosial inkişaf tempini sürətləndirmək və nəticədə insanların sürətlə dəyişən şəraitdə həyat üçün hazırlanma ehtiyacı;
- Sosial-mədəni qarşılıqlı əlaqələrin əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirilməsi, sosioloji və tolerantlıq faktorlarının xüsusi əhəmiyyəti olan post-sənaye, informasiya cəmiyyətinə keçid;
- Yalnız beynəlxalq ictimaiyyətin əməkdaşlığı nəticəsində həll edilə biləcək global problemlərin yaranması və inkişafı; belə bir şərait gənc cəmiyyətin müasir tənqiddirliklərin formalaşmasını tələb edir;

- Cəmiyyətin demokratikləşdirilməsi, siyasi və sosial seçim imkanlarının genişləndirilməsi, belə bir seçim üçün vətəndaşların hazırlıq səviyyəsinin yüksəldilməsini zəruriliyi;
- İqtisadiyyatın dinamik inkişafı, rəqabətin artması, ixtisaslaşmayan və aşağı səviyyəli işgüzarlığın əhatə dairəsi, məşğulluq sahəsindəki əsaslı struktur dəyişikliklər, peşə ixtisaslarının artırılmasına və işçilərin yenidən hazırlanmasına, onların peşəkar hərəkətliliyini artırmağa daim ehtiyacın müəyyən edilməsi;
- İnkişaf etmiş ölkələrdəki kimi milli sərvətin 70-80% -ni təşkil edən insan kapitalının dəyərinin artması həm gənclər, həm də böyüklər üçün təhsildə sürətli inkişafa səbəb olmalıdır.

Azərbaycan günümüzdə hansı cəmiyyətin qurulması, öz inkişaf strategiyasında hansı prioritetləri yaratmadılması, müasir təhsilin necə yaradılması kimi problemlərlə üzləşir. Bu problemləri həll etmək üçün yeni reformalar keçirib dünya sivilizasiyasının bütün müasir inkişaf kursunu dəyişdirmək, insan sivilizasiyasında bütün münasibətlərin sistemləşdirilməsinə kömək etmək lazımdır.

Müasir post-sənaye cəmiyyəti "informativ" olaraq xarakterizə olunur. İnformasiya cəmiyyəti - intellektual cəmiyyətidir, hansiki biliyi öz bacarıqları əsasında əldə edirlər (Xismatullina Y.R., 2006, S.33).

Müasir post-sənaye cəmiyyəti adi təhsilə ehtiyac duymur, onlara peşəkar təhsil lazımdır, hansiki fərdi ictimai elementləri və əlaqələri müvafiq səviyyədə müvəffəqiyyətlə yerinə yetirmələrinə köməklik göstərəcəkdir. Dar bir peşə sahəsində yaxşı bir mütəxəssis olaraq təhsilsiz bir adam qalmaq mümkündür. Təhsilin aşağı səviyyədə olması və yüksək səviyyəli peşə qabiliyyətləri arasındakı uyğunsuzluq bugünkü dünya quruluşunun həqiqətidir ki, ən professionallar bu funksiyaların rolundan şübhə etmədən hətta böyük sosial-texniki bütövlüyün tərkib hissəsi olaraq öz gündəlik funksiyalarını həyata keçirirlər. Bunlar peşəkar təhsil almış insanlardır. Eyni zamanda, cəmiyyətdə ayrı-ayrılıqda onların subyektivliyini tam ifadə edə bilən fərdlərə ehtiyac var. Onlarsız cəmiyyət inkişaf şansını itirir.

Cəmiyyətdə müxtəlif sosial və yaş qruplarının bütövlükdə təhsilə, müasir şəraitdə qəbul üsullarına və formalarına münasibəti bir çox amillərlə müəyyən edilir. Ali təhsil institusional sistemdə öz mövqeyinin güclənməsi üçün real tendensiyaları nəzərə alır. Onun üçün, sözdə formal təhsilin perspektivlərini üzə çıxarmaqla yanaşı, bilik axtaran, uyğun motivasiya və mövcud resursların mümkün strategiyası da aydınlaşdırmaq vacibdir. Əgər həyat boyu təhsil, daimi təhsil, özünü təhsilin müxtəlif mənbələri vasitəsi ilə peşəkar bacarıqlar əldə etmək kimi məqsədlərimiz varsa, onda ali təhsilin önəmi daha da vacibdir (Popova İ., 2007, S.104).

Cəmiyyətin inkişafı təhsilli və ağıllı insanların sayından asılıdır. Polikultural ali təhsil böyük bir gücə malikdir və düzgün şəkildə istifadə edildikdə, bölgənin, dövlətin və dünyanın sosial inkişafına əhəmiyyətli qatqı təmin etmək mümkündür. Tədris sisteminin iqtisadiyyatın və cəmiyyətin tələbatlarına tam dəyişkən müasir şəraitdə tətbiq edilməsi üçün institusional icmalar sistemində cəmiyyətin və biznesin təhsil və elm ilə güclü əlaqəsi mövcud olmalıdır (Pelixov N.V., 2008, S.33).

Təhsil iqtisadiyyatın(post-sənayə iqtisadiyyatının) əsaslarından biri sayılır. Təhsil yalnız müəyyən iş yerləri üçün mütəxəssislər hazırlamır və ya sadəcə bir şəxsin peşəkar və ümumi mədəni dünyagörüşünü genişləndirmir. Bu gün təhsil çoxmədəniyyətli bir cəmiyyətdə yaşamağa hazır, yaradıcı bir şəxs olmağın, azad seçimli bir cəmiyyətdə məsuliyyətli qərarlar qəbul etməyin, şüurlu şəkildə qəbul edilmiş əməkdaşlıq formasının və rəqabətliyin ən vacib vasitəsi və resursudur.

Təhsilin müasir tendensiyaları ölkənin və onun regionlarının iqtisadi artımının təmin edilməsində, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsində rolunu Azərbaycanda artıq dərk etməyə başlanmışdır. Günümüzdə təhsil, elm və texnologiya milli məqsədlərə nail olmaq üçün ən vacib amillər sırasındadırlar. Azərbaycan inkişafda olan bir ölkə olaraq belə amillərin istifadəsindən mümkün qədər yararlanmalıdır.

1.2. Keyfiyyət və onun ali təhsildə mahiyyəti

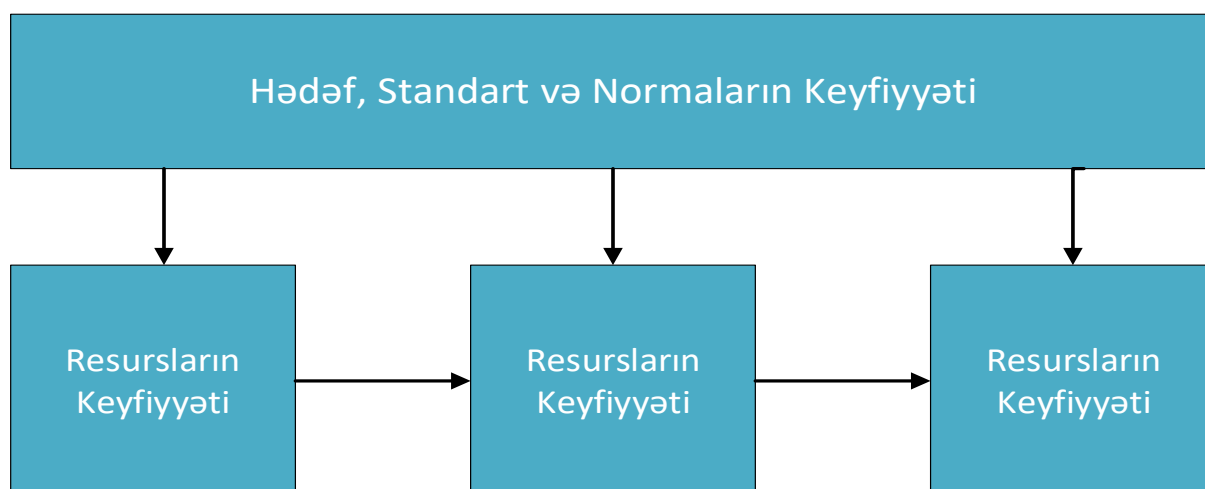
Təhsil - bir vətəndaşın məqsədyönlü şəkildə fərdin, cəmiyyətin və dövlətin maraqlarına uyğun gələn bilik və bacarıqların əldə edilməsi prosesidir. Təhsil bu

proses və eyni zamanda, bu proseslərin nəticəsi olaraq müəyyən bir məlumat, bacarıq, mədəni və mənəvi dəyərlərin əldə edilməsidir. Ali təhsillə əlaqədar olaraq, bu, müəyyən bir sahə üzrə tələbəyə müvəffəqiyyətli peşə fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsi üçün zəruri olan teorik və praktiki biliklərlərin ali təhsil müəssisələri tərəfindən aşılmasıdır. Bununla yanaşı, ali təhsil universitet məzunlarının yüksək mədəni inkişaf səviyyəsinə malik olmasını nəzərdə tutur.

Praktiki nöqteyi nəzərdən ali təhsilin keyfiyyəti (mütəxəssislərin hazırlanması) böyük maraq doğurur. 9000 seriyasındakı ISO standartlarına görə (ISO 9000, 2001). keyfiyyət anlayışı dedikdə bir obyektin (məhsul, xidmət, proses) xüsusiyyətlərinin müəyyən tələblərə (norma, standart) uyğunluğunun dərəcəsi nəzərdə tutulur. Beləliklə, ali təhsilin keyfiyyəti ali təhsilin bütün aspektlərinin bəzi məqsədlərə, ehtiyaclara, tələblərə, norma və standartlara uyğunlaşmasıdır (Nikitina N.Ş., Valeev M.A., Sheqlov P.E., 2002). Bu vəziyyətdə ali təhsilin keyfiyyətini müəyyən etmək üçün çoxtərəfli bir yanaşma tələb olunduğunu nəzərə almaq lazımdır. Birincisi, ali təhsil qarşısında həm xarici, həm də daxili məqsədlər müəyyən edilir. Bu, müəyyən edilmiş standartlara və normalara uyğun olmalıdır. Həqiqətən yüksək keyfiyyətli təhsil almaq üçün tələblərin keyfiyyəti (hədəfləri, standartları və normaları) və lazımi keyfiyyət resursları (təhsil proqramları, insan resursları, abituriyentlərin kontingenti, maddi və texniki dəstək, maliyyə və s.) təmin edilməlidir. Keyfiyyətin bu iki aspektinə riayət edilməsində, təhsil proseslərinin (elm və təhsil fəaliyyəti, idarəetmə, təhsil texnologiyaları və s.) keyfiyyətinin böyük rolu vardır. Nəhayət, təhsilin keyfiyyətinin digər elementi universitet fəaliyyətinin nəticələrinin keyfiyyəti (tələbələrin hazırlığının cari və yekun nəticələri, məzunların karyera artımının xüsusiyyətləri və s.), Yüksək təhsilin keyfiyyətinin bütün aspektləri ilə şəkil 1- də tanış ola bilərsiniz.

Ali təhsilin keyfiyyətinin bütün komponentləri olduqca vacibdir və birlikdə nəzərdən keçirilməlidir. Lakin, bir qayda olaraq, ali təhsilin keyfiyyəti haqqında danışarkən, daha tez-tez universitetin təhsil fəaliyyətinin nəticələrinin keyfiyyətini nəzərdə tutulur və başqa hər şey bu nəticələrin əldə edilməsi üçün lazımi şərait hesab olunur.

Şəkil 1: Yüksək təhsilin keyfiyyətinin bütün aspektləri

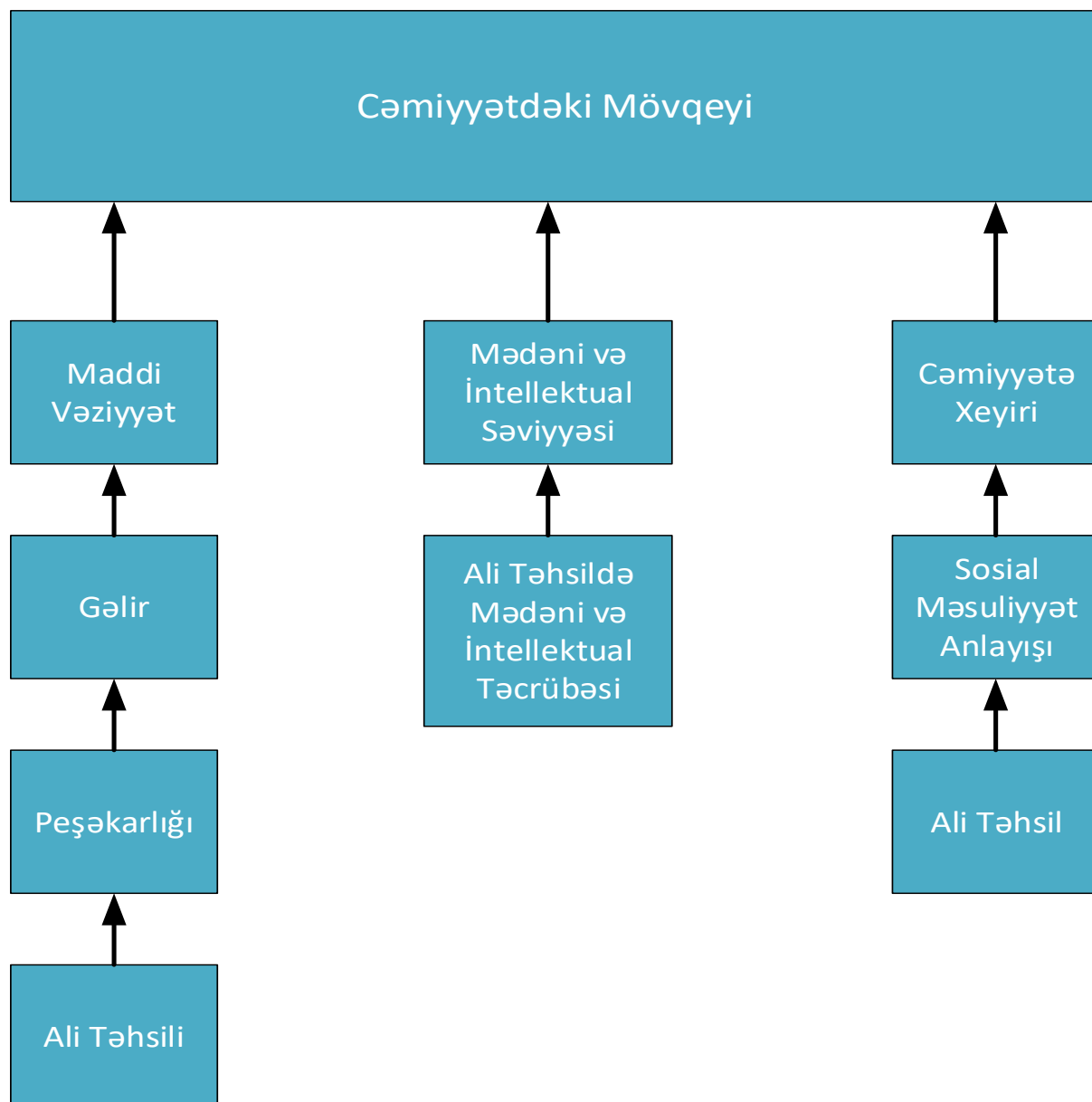
Mənbə: Aparılan araşdırmalara əsasən müəllif tərəfindən hazırlanıb

Eyni zamanda, son istehlakçıya əsasən, ali təhsil müəssisəsinin təhsil fəaliyyətinin nəticəsini təhsil xidməti kimi qələmə vermək olar, əgər istehlakçı fərddirsə (tələbə, qabaqcıl təhsil sisteminin tələbəsi və s.) və ya məzun olan mütəxəssisdirsə, əgər işəgötürəndirsə (bir müəssisə, bir orta məktəb daxil olmaqla bir təşkilat), dövlət və ya cəmiyyətdirsə. Universitet müxtəlif istehlakçı kateqoriyalara uyğun məhsullar və xidmətlər istehsal edir. Universitetin daxili istehlakçıları haqqında danışmaq lazım olarsa, onlar eyni anda həmin proseslərin istehlakçıları və iştirakçısı ola bilər (müəllim ondan əvvəlki fənlər üzrə hazırladığı tələbələr qəbul edir) (Maruxina O., Berenstneva O., 2002). Bundan əlavə, əgər universitet öz ehtiyacları üçün mütəxəssislər hazırlayırsa (tədqiqatçılar, yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin, müəllimlər), məzunlar gələcək elmi və pedaqoji kadr hesab olunur.

Daha əvvəl qeyd olunan bütün tərəflər (fərdlər, işəgötürənlər, universitetlər, cəmiyyət və dövlət) ali təhsilin keyfiyyətinə maraq göstərirlər, lakin onların son hədəfləri bir-birinə əlaqəli olsa da belə, onlar fərqlidir. Bu maraqlı tərəflərin

məqsədlərinə necə nail olmaqlarını müəyyən etmək üçün müvafiq məqsədli ağac qurmaq lazımdır:

Şəkil 2: Fərd üçün hədəf ağacı

Mənbə: Aparılan araşdırmalara əsasən müəllif tərəfindən hazırlanıb

2-ci şəkildə fərd (abituriyent, təhsil alan, tələbə, məzun) üçün hədəf ağacı göstərilir. Bəşəriyyətin qlobal məqsədinə əsasən, cəmiyyətdə layiqli bir mövqe (cəmiyyətin tam hüquqlu üzvü kimi formalaşması) istəyi deməkdir. Hədəf ağacı, fərdin maraqları bütün cəmiyyətin maraqları ilə zidd olmamağını və cəmiyyətin hər bir üzvünün yalnız öz mənfəətinə deyil, lakin yaşadığı cəmiyyətin rifahını da

düşünməyini əks etdirir. Hədəf ağacın köməyi ilə o nəticəyə gəlmək olar ki, fərdin cəmiyyətdə öz layiqli mövqeyini tutması üçün ali təhsil almağına ehtiyac vardır:

- Gələcək fəaliyyət üçün və həmçinin gəlir əldə etmək və sosial faydalar gətirmək üçün zəruri olan bir sıra nəzəri biliklər və praktiki bacarıqlar;
- Şəxsi və peşəkar keyfiyyətləri (dünya görüşü, intellekt səviyyəsi) (müxtəlif təbiətli kompleks məsələləri həll etmək bacarığı, ümumiləşdirmə düşüncəsi), şəxsiyyət-psixoloji xüsusiyyətlər (təşkilati bacarıqları, qərarların qəbul edilməsində müstəqillik, hərəkətlərinə görə məsuliyyət hissi), müvəffəqiyyətli peşə və sosial fəaliyyətlər üçün; yüksək səviyyədə işləmək qabiliyyəti üçün sağlamlıq və fiziki bacarıqları təmin etmək;
- Yüksək tərbiyə və mədəniyyət səviyyəsi.

Növbəti hədəf ağacı ali təhsil sahəsində cəmiyyətin ehtiyaclarını əks etdirir. Bu məsələdə əsas məqsəd cəmiyyətin özünü inkişaf etdirmək istəyidir. Bu "ağacı" təhlil etdikdən sonra, ali təhsil üçün cəmiyyətin aşağıdakı tələblərini formalaşdırma bilərsiniz:

- Milli iqtisadiyyatın bütün bilik sahələrində irəliləyişi təmin edən, fundamental və tətbiqi tədqiqatların, aparacaq problemlərin yaradıcı həllinə nail olan yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması;
- Müxtəlif fəaliyyət sahələrində praktiki problemləri effektiv həll edə bilən yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanması;
- Milli mədəniyyəti qoruyan və zənginləşdirə bilən yüksək savadlı, mədəni və mənəvi cəhətdən inkişaf etmiş şəxslər yetişdirmək;
- Tələbələrin bədən tərbiyəsi vasitəsi ilə fiziki cəhətdən inkişaf etmiş və sağlam şəxsiyyətləri hazırlamaq.

Bundan sonra işəgötürən, yəni mal və ya xidmətlərin istehsalında iştirak edən müəssisə və ya təşkilat, ya da digər sosial əhəmiyyətli fəaliyyətlə məşğul olan qurun üçün hədəf ağacını nəzərdən keçirmək lazımdır. İşəgötürənin əsas məqsədi, fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılmasıdır. Məhsuldarlıq dedikdə tək mənfəət deyil,

eyni zamanda mənfəət verməyə yönəldilməyən sosial əhəmiyyətli funksiyaların yerinə yetirilməsi də başa düşülə bilər. İşəgötürən nöqtəyi nəzərdən, tələbələrin aşağıdakı keyfiyyətləri olmalıdır:

- Yüksək əmək məhsuldarlığını təmin etmək üçün kifayət qədər praktiki və nəzəri bilik və bacarıqlar sahib olmaq, müəssisənin əlavə təlim və yenidənqurma işlərinin aparılması üçün qeyri-məhsuldar xərclərini azaltmaq və ya mütəxəssislərin hazırlanması üzrə xərcləri əsaslandırmaq (universitetlərlə müqavilələr qurarkən);
- Onlar tərəfindən görülən işlər üçün lazımi peşəkar keyfiyyətləri (təşəbbüs, təşkilati bacarıq və s.);
- Güclü sağlamlığı və yüksək fiziki dayanıqlığı nəzərdə tutan yüksək performans.

Maraqlı tərəflərin zəncirində növbədə dövlət, hökumət orqanlarıdır. Sivil, yüksək səviyyədə inkişaf etmiş, ilk növbədə öz vətəndaşlarına fokuslanan ölkədə, dövlət qarşısında duran əsas məqsədlərdən biri vətəndaşların həyat səviyyəsini artırmaqdır. Son olaraq dövlət üçün hədəf ağacı gəlir. Onun nəzərdən keçirsək görürük ki, dövlət ali təhsil müəssisələrinə ölkənin iqtisadiyyatını inkişaf etmiş ölkələrin iqtisadiyyatı ilə rəqabətə davam göstərə biləcək yüksək səviyyəli mütəxəssislər hazırlanmasında maraqlıdır və onların büdcə vəsaitlərindən xərclərini əsaslandırmaq istəyir (dövlət büdcəsi əsasında təhsil alan tələbələr və dövlət universitetləri nəzərdə tutulur).

Nəhayət, təhsilin keyfiyyətinə maraq göstərən tərəflərin sonuncusu universitetdir. Universitetin müasir şəraitdə həyata keçirdiyi əsas məqsəd abituriyentlər, akademik cəmiyyət, dövlət, cəmiyyət və işəgötürənlər, əmək bazarı və təhsil xidmətləri üçün nəzərə alınmalı olan təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasıdır.

Universitetin məqsədlərini təhlil etdikdən sonra, biz əsas məqsədə çatmaq üçün, eləcə də digər maraqlı tərəflərin təhsil keyfiyyətinə olan tələbatını ödəmək üçün:

- Elm və təhsil prosesinin resurs dəstəyinə diqqət yetirmək, istedadlı, yüksək ixtisaslı müəllimlərin cəlb edilməsi; müxtəlif mənbələrdən maliyyə resursları ilə təmin olunmaq, lazımi ədəbiyyata malik olmaq, müasir informasiya resurslarına, müasir material və texniki bazaya çıxış əldə etmək, həmçinin yüksək ilkin potensiala malik bir sıra abituriyentlərin cəlb etmək;
- Tələbələrin elmi, praktiki, mədəni və idman fəaliyyətlərində fəal iştirakına şərait yaratmaq;
- Tələbələrin praktiki təhsili üçün müəssisələrlə əlaqələr qurmaq və universitetin özündə praktiki təlim proqramları yaratmaq.

Bütün bu müxtəlif təhsil keyfiyyətinin komponentləri maraqlı tərəflərin hər biri üçün fərqlənir lakin universitet mümkün qədər bütün keyfiyyət komponentlərinin ən yüksək səviyyəsini təmin etməlidir. Beləliklə ali təhsilin keyfiyyətinin fərqli tərəflərin nöqtəyi nəzərindən müzakirə etdik və hər biri üçün keyfiyyət anlayışını aydınlaşdırdıq.

II FƏSİL. ALİ TƏHSİL SİSTEMİNİN MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ

2.1. Dünya təcrübəsi

Müasir dövrdə bir çox ölkələrin hökumətlərini əhatə edən ən vacib məsələlərdən biri dünya səviyyəli universitetlərin yaratmaq istəyidir. Ötən on il ərzində "dünya səviyyəli universitet" termini yalnız tədris və tədqiqat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması demək mənasını kəsb etmir, həmçinin daha vacib olaraq, təhsil xidmətlərinin dünya bazarında rəqabət qabiliyyətini inkişaf etdirmək üçün inkişaf etmiş biliklər yaradır. Tələbələr hazırda onlar üçün ən yaxşı iqtisadi əlçatan təhsil müəssisələrinə girmək istəyirlər və hökumətlər ali təhsil müəssisələrindən olan sərmayələrdən maksimum gəlir qazanmaqda maraqlıdırlar. Bu baxımdan, dünya səviyyəsində məktəblərin tanınması dünyadakı bütün universitetlər üçün narahatlıq məsələsinə çevrilir. Finlandiya, Almaniya, ABŞ, Yaponiya kimi ölkələr bu məsələlərə fərqli çıxış yolu tapıb, öz təhsil sistemlərini modernləşdirmiş və keyfiyyətini yüksəltmişdir.

2.1.1. Avropa ölkələrinin ali təhsilin strateji təhlili

Avropa ali təhsil sahəsi- ali təhsil sahəsində Bolonya prosesində iştirak edən bütün ölkələrin vahid təhsil sahəsidir. Avropanın təhsil nazirlərinin Budapeşt-Vyana konfransında mart 2010-cu ildə təsis edilmişdir.

1999-cu ildə EHEA-nın yaradılmasından bəri Boloniya prosesinin əsas məqsədi Avropada ali təhsil sistemlərinin bir araya gətirilməs və uyğunlaşdırılmasıdır. 1999-2010-cu illərdə Bolonya prosesinin üzvlərinin bütün söyləri 2010-cu ilin mart ayında Budapeşt-Vyana Konfransında Bolonya prosesinin 10 illiyi ilə eyni vaxtda bəyannamə imzalanandan sonra gerçəkləşən Avropa Ali Tədqiqat Sahəsini yaratmaq məqsədi daşıyırdı (Kloçovski E., 2010).

Avropa Ali Tədqiqat Sahəsinin yaradılması üzrə könüllü prosesdə iştirak etmək qərarı 29 ölkənin nümayəndələri tərəfindən Bolonya şəhərində verilmişdir (cədvəl 1., bax: əlavə 1, səh.55). Bu günə qədər prosesə Avropa Şurasının Avropa

Mədəniyyət Konvensiyasını ratifikasiya edən 49 ölkədən 47 üzv ölkə daxildir. Bolonya prosesi digər ölkələr üçün açıqdır.

Ölkələr Bolonya Deklarasiyasına könüllü olaraq qoşulurlar. Bəyannamənin imzalanması ilə onlar müəyyən öhdəliklər götürürlər:

- 2005-ci ildən Bolonya prosesində iştirak edən ölkələrin universitetlərinin bütün məzunlarına bir nümunəli Avropa proqramlarını bakalavr və magistr dərəcələrinə vermək pulsuzdur;
- 2010-cu ilə qədər Bolonya prosesinin əsas tələblərinə uyğun olaraq milli təhsil sistemlərini islah etmək.

Bolonya prosesinin əsas məqsədi ali təhsildən istifadə imkanlarının genişləndirilməsi, Avropa ali təhsilinin keyfiyyəti və cəlbediciliyini daha da yaxşılaşdırmaq, tələbə və müəllimlərin effektivliyini artırmaq, eləcə də bütün akademik dərəcələr və digər ixtisasların əmək bazarına uyğunlaşdırılması üçün universitet təhsilin əmək bazarıyla sıx əlaqədə olması. Bolonya prosesinə qoşulmaq ali peşə təhsilinin modernləşdirilməsinə yeni bir təkan verir, Avropa Komissiyası tərəfindən maliyyələşdirilən layihələrdə bütün universitetlərinin iştirakı üçün əlavə imkanlar açır, ali təhsil müəssisələrinin tələbələri və müəllimləri üçün isə Avropa ölkələri ilə ünsiyyətdə olmaq və akademik mübadilə imkanları yaradır (Palamarchuk V., Danilenko L., 2004). Bolonya sisteminə qoşulan ölkələr üçün aşağıdakı şərtlər şamil olunur:

- Tək qiymətləndirmə sistemi
- Tələbələrin aktiv iştirakı
- Aztəminatlı tələbələr üçün sosial dəstək
- Həyat boyu təhsil imkanı.

Bolonya sisteminin fakültətlər üçün formatı:

- Təhsilin əmək bazarına uyğun olaraq hazırlanması
- Modullar sistemi

- Uzaqdan təhsil imkanı və elektron kurslar
- Müəllim və tələbələrin reyting sistemi.

Bir ölkənin bu sistemdə tam iştirakçısı olmaq üçün ilk növbədə aşağıdakı şərtlər yerinə yetirilməlidir.

- Çox mərhələli ali təhsil sisteminin tətbiqi. Aşağı səviyyə 3-4 illik bakalavr dərəcəsi; orta təhsil 2 illik magistratura; Ali - Elmlər doktoru.
- Köhnə təhsil proqramlarının ləğv edilməsi və disiplinlərin modullara bölünməsi (ayrı təlim kursları). Onlardan hansıları götürəcəklərini tələbələrin özləri seçir. Nəticədə, hər kəs özünə uyğun fərdi proqram öyrənir.
- Teorik biliklərdənsə, bacarıq və istedadın ön plana çıxdığı bir təhsil sistemi yaratmaq.
- Tələbələrin iki dövrlüq təhsili sistemini qurmaq (undergraduate və graduate). Birinci dövr ən azı üç il davam edir. İkincisi, magistr və ya doktorantura səviyyəsinə aparılmalıdır.
- Böyük miqyaslı tələbə hərəkətliliyinə dəstək olmaq üçün qiymətləndirmədə kredit sisteminin tətbiqi. Həmçinin tələbəyə öyrənilən fənlər seçmək hüququ verir. ECTS (Avropa Kredit Transfer Sisteminin) "ömürlük öyrənmə" konsepsiyası çərçivəsində işləyə biləcək bir sistemi halına gətirmək üçün əsas kimi qəbul edilir.
- Tələbə hərəkətliliyinin əhəmiyyətli dərəcədə inkişafı (iki əvvəlki qeyd olunmuş fikirlərə əsasən). Çoxmillətli təhsil standartlarını müəyyənləşdirmək.
- Universitet içi təhsilin keyfiyyəti idarəetmə sistemlərinin tətbiqi və tələbələrin və işəgötürənlərin universitetlərin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinə cəlb edilməsi.

Yuxarıda qeyd olunan bəndlər avropadakı ölkələrin ümümvahid təhsil sisteminin necə formalaşdığı və işlədiyinə dair məlumatlandırma idi. Artıq Bolonya sisteminəndən anlayışımızın olduğuna görə bir neçə fərdi Avropa ölkəsinin nümunələrini müzakirə edə bilərik.

Beləliklə, Fransa ilə başlayaq. Fransız ali təhsil sistemi ali təhsil almaq üçün sadəcə bir yol seçməyi təklif etmir, məsələn, yalnız universitetdə oxumaq kimi. Fransadakı universitetlərdə, demək olar ki, bütün sahələrdə əsaslı təhsil ala bilərsiniz, lakin ticarət, mühəndislik, arxitektura və turizm sahəsində bir sıra ixtisaslar əldə etmək üçün universitetə getməməlisiniz.

Xarici diplomların Fransada təhsil proqramı ilə uyğunluğunun tanınmasına əsasən, xarici tələbələr hər hansı bir təhsil səviyyəsində təhsil müəssisələrinə qəbul oluna bilərlər. Bir çox ölkədə ali təhsil müəssisələri tələbə və akademik mübadilə haqqında Fransız universitetləri ilə müqavilələr imzalamışlar. Fransız ali təhsil müəssisələrinin, həm ictimai, həm də özəlliyin keyfiyyəti, müxtəlifliyi, spesifikliyi onların təsnifatını çətinləşdirir.

Fransız universitetləri 2 növ: ümumi və ixtisaslaşmış təhsili təklif edirlər. Ümumi təhsil 3-4 il, universitetdə 4 ildən 5 ilədək davam edir. Universitetlər Milli Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş həm milli (Lisenziya, Master, Doctorat, və s.) Diplomlarını, həm də daxili universitenin diplomalarını (Diplômes universitär, DU) verir.

Fransız ali təhsilində aşağıdakı əsas universitet növlərini qeyd etmək olar:

- universitetlər (Universitetlər)
- ali məktəblər (Grandes Ecoles)
- xüsusi təhsil müəssisələri (ixtisaslaşmış məktəblər)

Bu cür təhsil müəssisələrində Fransada təhsil alan tələbə 'qısa müddətli' (les filiales) və ya 'uzun müddətli' (les filières longues) növlərindən birini seçə bilər.

Fransada 87 dövlət universiteti var. Onlardan biri 1968-ci ildə yaradılmış "Sofiya Antipolis" nin müasir təlim mərkəzidir ki, "Sorbonne" adı altında 1179-cu ildə təsis edilmişdir. Universitetlər UFR-in Təhsil və Tədqiqat şöbələrindən (fakültələrindən) ibarətdir. Bura filologiya və dillər, elm və texnologiya (fizika, kimya, riyaziyyat, kompüter elmləri), iqtisadi və sosial elmlər (iqtisadiyyat, idarəetmə, hüquq), humanitar və ictimai elmlər (tarix, sosiologiya, incəsənət, və s.), idman və fiziki fəaliyyətlər, ilahiyyat kimi fakültələr daxildir.

2005-2006 tədris ilindən ali təhsil sistemində LMD ali təhsil sisteminin islahatı çərçivəsində aşağıda göstərilən əsas dövlət diplomlarını alana bilər:

- Lisans 3 (Lisenzia 3) üç illik təhsil, Azərbaycandakı bakalavr dərəcəsinə bərabərdir
- Master 1 (Master 1 (M1), keçmiş Maitrise diplomu), bir mütəxəssis diplomuna uyğun olan Lissance 3-dən sonra bir illik təhsil;
- Master 2 (keçmiş DEA) və ya Master 2 Professional (Master 2 Professionnel, keçmiş DESS);
- Elmlər namizədi diplomu (Doctorat)

Ali məktəblər (Grandes Ecoles) Fransız ali təhsil sisteminin xüsusiyyətlərindən biridir. On doqquzuncu əsrin əvvəllərində yaradılan bu məktəblər, universitetlərə paralel olaraq mövcuddurlar və yüksək səviyyəli peşə təhsili verərlər.

Bəzi Fransız ali məktəbləri dünyadaca məşhurdular: 1893-cü ildə yaradılmış Ecole Centrale, 1887-ci ildə açılmış Ticarət İnstitutu (YÖK), Milli İdarəetmə Məktəbi(ENA) və s. Bu məktəblərin məzunları fərqli böyük müəssisələr və ölkənin idarəetmə elitasına daxililər.

İxtisaslaşmış məktəblər demək olar ki, bütün sahələrdə mütəxəssis hazırlayır. Onlardan bəziləri digər ali təhsil müəssisələrində təhsil almış ixtisaslar üzrə təhsil təklif edirlər. Lakin bəzi ixtisaslar, məsələn, memarlıq, rəqs, aktyorluq, musiqi və ifaçılıq sənəti sahəsində ancaq ixtisaslaşmış məktəblərdə təhsil əldə etmək olar.

Təhsilin müddəti ixtisas və diplomdan asılı olaraq üç ildən beş ilədək və ya daha çox ola bilər. Bütün ali təhsil müəssisələri kimi, ixtisaslaşmış məktəblər də dövlət və ya özəl olaraq bölünür.

Növbət haqqında danışacağımız ölkə Almaniyadır. Almaniyada müasir təhsil sistemi olduqca fərqlidir. Almaniyada "akademik azadlıq" prinsipi elan edilmişdir. Buna görə azadlıq idarəetmə məsələlərində yalnız universitetlərə deyil, həm də hər bir tələbəyə verilir. Almaniyada ümumi məcburi təhsil sistemində heç bir ciddi təhsil sistemi yoxdur. Yəni, tələbənin müstəqilliyinə, məsuliyyətinə və şəxsi intizamına

bağlıdır hər şey. Bir Alman universitet tələbəsi yoldaşları ilə dərslərdə iştirak etmir, lakin seçilmiş ixtisasa və onun tədris planına uyğun olaraq, bir tədris planı hazırlayır və bu ixtisas üçün ümumi tələblərə cavab vermək üçün vaxtını təşkil edir.

Almaniyanın ali təhsil sistemi hər bir tələbənin ehtiyaclarını qarşılaya bilən müxtəlif növ ali təhsil müəssisələrini təhsil edir.

Fachhochschule - tətbiq olunan elmlər və ya ali ixtisas məktəbi kimi tərcümə oluna bilər. Fachhochschule'nin əsas bir xüsusiyyəti nəzəriyyə və praktika arasında sıx əlaqədir. Bütün Fachhochschule proqramları iki zəruri praktik semestr tələb edir. Bundan əlavə, belə bir universitetdə təhsil müddəti daha azdır, adətən 8 semestr. Fachhochschule fərdi sənayelər üçün yüksək ixtisaslı mütəxəssislər hazırlayır, bir qayda olaraq, mühəndislik, biznesin idarə edilməsi, dizayn və sosial ixtisaslar üçün. Kursun bitməsindən sonra tələbələr diplom alırlar. Bu yolla, Fachhochschule tələbələrini gələcək karyerasına daha sürətli şəkildə cəlb edir. Statistika görə, tələbələrin dördüdə biri Fachhochschule'ye gəlir.

Universitaet Fachhochschule'dan daha böyükdür. Fakültə və subyektlərin sayı olduqca böyük ola bilər (400-ə qədər). Burada tələbələr tamamilə elmi fəaliyyətlərlə məşğul olurlar, burada fundamental və tətbiqi tədqiqatlar aparılır. Universitet tibb sahələri, təbii, texniki və humanitar elmlər, hüquq, teoloji, iqtisadiyyat, sosiologiya və aqrar elmlər kimi bilik sahələrini təqdim edir. Bir fakültənin tərkibində geniş çeşidli fənlər seçmə fənlərarası təhsil almağa və tədqiqatın müxtəlif aspektlərində ixtisaslaşmasına imkan verir. Universitet akademik dərəcə diplomunu, magistr Magister, elmi akademik dərəcəsi, dosent /professor Habitationrecht adı, universitetdə dərs demək haqqı verən sertifikat ilə məzunları təmin edir.

Technische Universitaet - Texniki Təhsil Universiteti. Burada tamamilə nəzəri cəhətdən kimya, fizika, maşınqayırma, elektronika, elektrotexnika, materialşünaslıq və s. elmlərinin ayrı-ayrı sahələri ətraflı araşdırılır. Akademik dərəcə Universitaet-dən məzun olduqdan sonra verilir.

Təqaüd verən bir sıra xüsusi təşkilatlar var. Ən geniş təqaüd proqramı Alman Akademik Mübadilə Xidməti (DAAD) tərəfindən təklif olunur. Lakin tələbələr DAAD-ə yalnız natamam ali təhsili dəstəkləməyə iddia edə bilərlər. Digər fondlar

və proqramlar müxtəlif şərtlər üçün müxtəlif qaydalara əsasən büdcə təmin edir. Bütün dövr nadir hallarda, adətən birinci dövrdən diplom alınanadək. Təqaüd verilməsi üçün əsas meyar akademik performansdır. Eyni zamanda ərizəçinin ictimai vəziyyəti çox vacib rol oynayır.

2.1.2. Amerika ali təhsilinin strateji təhlili

ABŞ-da təhsil dünyanın ən yaxşısından biri sayılır. Fərqli ölkələrin 250 liderindən 12 faizi ABŞ universitetlərində təhsil alı qatılıb. Ölkə xaricdə ali təhsil sahəsində beynəlxalq lider kimi öz statusunu hər il gücləndirir. Xaricdə təhsil alan tələbələrin əksəriyyəti məhz ABŞ universitetlərində və məktəblərində təhsil alır. Hər il dünyanın hər bir yerindən 1 milyondan çox tələbə - Kanada, Braziliya, Rusiya, Fransa, İspaniya, Almaniya, Hindistan, Yaponiya, Çin və digər ölkələr - Amerikada bir universitet diplomunu və ya lisey diplomunu aparırlar. Bəhz buna əsas səbəb nədir?

İngilis dilində təhsil, gələcək üçün faydalıdır, çünki demək olar ki, bütün dünya biznes idarəçiliyində bu dili danışır. İkinci səbəb isə ölkənin akademik imicidir. Ən yaxşı təhsil və tədqiqat mərkəzlərinin uzun tarixlər boyu diplomunun hər hansı bir ölkədə qəbul ediləcəyini təmin edilməsidir.

Amerikada, 4,700-dən çox müxtəlif növ ali təhsil müəssisələrində 21 milyona yaxın tələbə təhsil alır (<https://www.edweek.org/ew/issues/education-statistics>). Hər il 991,000-dən çox xarici tələbələr ABŞ kollecləri və universitetlərində təhsil alırlar. Məlumdur ki, ABŞ-da oxumaq tələbələrə seçilmiş ixtisasda dəyərli praktiki bacarıq və gələcək məşğulluqla bağlı unikal perspektivlər verir. İngilis dilli, keyfiyyətli təhsil ilə bəbəbər, ABŞ kollec, institut və ya universitetdən məzun olduqdan dərhal sonra nüfuzlu və yüksək gəlirli iş üçün imkanlar yaradır.

ABŞ ali təhsili məktəblərə nisbətən daha böyük bir azadlıq ilə xarakterizə olunur. Çox ali məktəb tələbələri xüsusi bir fakültəyə deyil, sadəcə universitetə qəbul olunurlar. Buna baxmayaraq, ərizəçilər ən çox oxuya biləcəkləri sahədə ən güclü olan universitet seçirlər. Məsələn, Massachusetts Texnologiya İnstitutu robot və süni intellekt sahəsindəki üstünlükləri ilə məşhurdur, lakin planlar dəyişdirildikdə, tarix, teatr və ya ədəbiyyat sahəsinə yönələ bilirlər. Bu, ilk iki il

ərzində bir tələbə təhsil müəssisəsinin divarla daxilində təklif olunan bütün kursları demək olar ki, qəbul edə bilər. Yeganə tələb, müvəffəqiyyətli mənimsənilmiş fənlər üzrə tələbə kifayət qədər "kreditlər" qazanmış olsun. 3-cü ildə tələbə öz mütəxəssisliyi barədə qərar qəbul etməli və "major"-nu seçməlidir. Məhz bunun əsasında diplom verilir.

Demokratik tədris planının formalaşması ilə bağlı kifayət qədər intizamlı bir rəftar nəzərdə tutur və tələbə tədqiqat işlərini vaxtında yerinə yetirir və dərslərə qatılır. ABŞ ali təhsil sistemində tədqiqat işlərinə xüsusi yer ayrılır; adi mühazirələr və seminarlara əlavə olaraq Amerika universitetlərinin tələbələri tədqiqat və ya layihələrə çox vaxt sərf etməlidirlər. Çox vaxt fərdi olaraq deyil, bir qrup tələbə tərəfindən tədqiqat aparılır; buda öz növbəsində öyrənmənin yalnız müəllim-tələbə sxeminə görə deyil, həm də tələbədən-tələbəyə ola biləcəyini göstərir. Həm də bu cür tədqiqatlar bir qrupda işləmək qabiliyyətini inkişaf etdirir və sonradan işəgötürənlər tərəfindən yüksək qiymətləndirilir.

Bütün bunlar birlikdə - güclü bir akademik fon, öz peşəkar planlarına əsaslanan fənlər seçmək qabiliyyəti, təhsilin iqtisadiyyatın real sahələrinə yönəldilməsi - ABŞ-ın dünyanın ən güclü ali təhsil sistemi olaraq qalmasına imkan verir.

ABŞ-da çox sayda ali təhsil müəssisəsi var. Birləşmiş Ştatlardakı bir universitet fərqli olaraq - və məktəb (School of Economics), kollec, institut və universitet kimi adlandırılı bilər. Bu təhsil müəssisəsinin hansı təhsil növü olduğunu anlamaq biraz qəlizdi Buna görə, hər bir xüsusi vəziyyətdə, bu və ya universitetin hansı dərəcədə təklif etdiyini əvvəlcədən öyrənmək daha yaxşıdır.

Kolleclər - əsasən tələbə tədrisində məşğul olan ali təhsil müəssisəsidir və elmi işlər daha çox ikinci fonunda qalır. 4 illik kolleclərin böyük əksəriyyəti (2000-dən az tələbə) kiçikdir və istedadlı tələbələr üçün yaradılan mülki kolleclər son vaxtlar yaranmağa başlamışdır. Bir çox kiçik kolleclərdə dindar və bəzən "Müqəddəs Kolejlər" deyilir. Digər kolleclərə tez-tez "liberal incəsənət kollecləri" adlandırırlar.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının universitetləri əsasən özəl və dövlət universitetlərinə bölünürlər. Bəziləri dövlətə aiddir, yəni federal və ya dövlət

hökuməti tərəfindən dəstəklənir, bəziləri özəl (ən nüfuzlu universitetlərdir), bəziləri isə müxtəlif dini müəsələlərə aiddir. 54 ABŞ ştatının hər birində ən azı bir dövlət universiteti və adətən bir neçə dövlət kollecinə rast gəlmək olur. Dövlət universitetləri adətən çox böyükdürlər və bir qayda olaraq özəl universitetlərdən nüfuzca bir qədər aşağıdırlar. Onların əsas məqsədi öz ştatlarının tələbələri öyrətməkdir və buna görə digər ölkələrin və ştatların tələbələri üçün həm rəqabət, həm də təhsil haqları adətən yüksəkdir. Ancaq Berkeley Universiteti, Michigan Universiteti və Virginia Universiteti kimi bir sıra dövlət universitetləri, ənənəvi ABŞ universitetlərinin sıralamasında ən yüksək mövqeləri tuturlar (cədvəl 2., bax: əlavə 2, səh.56).

ABŞ-dakı özəl kollec və universitetlərdə müstəqil idarəetmə sistemi var, buna görə də təhsil xərcləri adətən yüksəkdir və tələbə sayı dövlət universitetlərindən daha aşağıdır. Ən məşhur Amerika universitetləri özəl universitetlərin sayıdır. Bura Harvard, Princeton, Yale, Kolumbiya Universiteti, Brown Universiteti, Dartsmut Kolleci və Pensilvaniya ştatının Cornell Universiteti daxildir. Özəl universitetlər Stanford, MIT və Caltech'teki Amerika universitetlərini də əhatə edir.

İki illik kollec lisey məzunlarını qəbul edir və "Associate's Degree" dərəcəsinə verir. ABŞ-da ən populyar Associate Degree proqramları humanitar və texniki ixtisaslar, eləcə də biznes, səhiyyə və hüquq-mühafizə ixtisasları ilə bağlıdır. İki illik kollec məzunları, 3-cü kursdan adətən, ABŞ-dakı digər kolleclərdə və ya universitetlərdə növbəti iki il və ya daha çox müddətdə bakalavr dərəcəsi qazanmaq üçün köçürülür.

İctimai kollecləri dövlət (ABŞ-da əksəriyyəti), özəl və cəmiyyəti olurlar. İctimai kollecləri onlar yerləşdiyi bölgəyə, ümumiyyətlə, ABŞ-da bir şəhər və ya mahala xidmət göstərir. Bir çox tələbə yurdda deyil, evdə yaşayır. Həmin kolleclərin tələbələri də tez-tez gün ərzində işləyən axşam tələbələri olurlar. Amerika universitetlərindəki bütün tələbələrin yarısı ictimai kollecdə təhsil alırlar. Buna səbəb isə universitetə daha asan daxil olmaq və ali təhsil xərclərini əhəmiyyətli dərəcədə azaltmaqdır. Çox vaxt ictimai kolleclər xarici tələbələri qəbul edirlər. Bu

Amerika kolleclərinin bir çoxunda beynəlxalq tələbələrə tələbə endirimləri üçün xüsusi xidmətlər təklif edir.

Amerika peşə məktəbləri tələbələrə aşağıdakı ixtisaslar üzrə öyrədilir: sənət, musiqi, mühəndislik, biznes və digər peşələr. Onlardan bəziləri universitetlərin bir hissəsidir. Digərləri isə ABŞ-da müstəqil təhsil müəssisələridir.

ABŞ-da texnologiya institutları elm və texnologiyada ən azı dörd illik təhsil təklif edən bir universitetdir. ABŞ-da bəzi texnologiya institutlarında magist proqramlarını təklif edirlər. Digərləri isə daha qısa kurslar təklif edirlər.

Beləliklə Amerikan ali təhsil sisteminin necə çoxyönlü və keyfiyyətli təhsil xidməti təklif etdiyini anlamaq olar. Məhz bu qədər fərqli kollec və universitetlərin mövcudluğu burda oxuyan tələbələrə öz imkanlarını istədiklərini sahədə yoxlamağa və o sahənin peşəkarı olması yardımcı olur. Eyni zamanda tələbəni bir fərd kimi qiymətləndirilməsi və ona seçimlərində azadlığın verilməsi, gələcəkdə həmin şəxs məsuliyyətli və faydalı insan kimi yetişməsinə təkan verir.

2.1.3. Asiya ali təhsilinin strateji təhlili

Asiya ölkələrindəki ali təhsil ümumilikdə Avropa və Amerika təhsilindən geri qalsada, fərdi inkişaf etmiş və inkişafda olan ölkələrin ali təhsil sistemi hal-hazırda dünya səviyyəsində rəqabətə dözümlü, bilikli və bacarıqlı tələbələr yetişdirir. Son illərdə Asiya ölkələrində təhsil xarici tələbələr arasında artan populyarlıq qazanır və beynəlxalq təhsil bazarına daxil olmaq üçün hər şansa malikdir. Buna səbəb Çin, Yaponiya, Cənubi Koreya, Sinqapur və Malayziya kimi ölkələrdə təqdim olunan ali təhsilin keyfiyyəti və təhsil səviyyəsi daha yüksək olmasıdır. Məsələn, QS dünya reytinginə görə, yüzlərlə ən yaxşı universitet arasında ən azı 18 Asiya universitetini tapmaq mümkündür. Bundan başqa bu regiondakı ali təhsil müəssisələrində təhsil haqqı nisbətən daha aşağıdır. Bunun əsas səbəbi dövlətlərin fəqli beynəlxalq təqaüd proqramlarına kifayət qədər vəsaitin yatırılmasıdır. Eyni zamanda, qloballaşan bu dövrdə, bir çox tələbəni məzun olduqdan sonar beynəlxalq nüfuzlu şirkətlərə işə düzəlmək istəyi Asiya ölkələrində daha rahatdır nəinki Avropa və Amerikada.

Son 10 il ərzində ali təhsil bazarında Asiya ölkələri arasında Yaponiya və Hong Kong lider mövqə tuturdu. Ancaq son illərdə reytingin ən üst sıraları, Sinqapur və Cənubi Koreyanın universitetlərini ələ almağa başladı (cədvəl 3., bax: əlavə 3, səh.57) Gəlin bununla əlaqədar Yaponiya və Cənubi Koreyanın ali təhsil sistemini nəzərdən keçirək.

Yüksək status əldə etmək - Yapon zehniyyətinin əsaslarından biridir. Buradakı təhsil həmişə davamlı olaraq mənəvi dəyər olmuş və "Yapon iqtisadi möcüzəsi"-nin əsas komponentlərindən olmuşdur. Yaponiyanın özünəməxsus təhsil sistemi mövcuddur. Yaponiyanın mədəniyyətinin dövlət və insanları üçün böyük əhəmiyyət kəsb etməsi təhsildə də özünü biruzə vermişdir.

Yaponiyada təxminən 600 universitet, 425 özəl universitet daxil olmaqla. Ən çox nüfuzlu dövlət universitetləri Tokio (1877-ci ildə qurulmuş, 11 fakültə), Kyoto Universitetidir (1897-ci ildə təsis edilmiş, 10 fakültə) və Osaka (1931-ci ildə təsis edilmiş, 10 fakültə) universitetidir. Reyting sıralamasında Hokkaydo və Tohoku qeyd olunmuş universitetləri izləyir. Özəldən ən çox bilinənlər arasında Osaka'daki Chuo, Nihon, Waseda, Meiji, Tokai və Kansai Universitetləri var. Onlara əlavə olaraq 1-2 fakültədə 200-300 şagirdin sayını nəzərəcarpacaq dərəcədə olan bir çox ali təhsil müəssisəsi var.

Yaponiyada universitetlər arasında universitetlər, dörd illik kolleclər, iki illik tibb kollecləri və ixtisaslaşmış beş illik kolleclər var. Yaponlar özləri yalnız universitet təhsilini ali təhsil hesab edirlər. Birinci kateqoriyalı müasir Yapon universiteti adətən on fakultədən ibarətdir - ümumi təhsil, hüquqi, mühəndislik, təbiət elmləri, kənd təsərrüfatı, ədəbi, iqtisadi, pedaqoji, farmakoloji və tibbi. Belə bir quruluş universitet təhsilinin ön plana çıxarılmasına kömək edir. Ali təhsil sahəsində ixtisaslaşmanın dərinləşdirilməsi istiqamətində aparılan islahatların gedişində görülən tədbirlər tələlərin ümumi təhsillərini pozmur. Ən yaxşı, ən nüfuzlu Yapon universitetləri adi olanlardan onunla fərqlənirlər ki, məzunlarını geniş ümumi təhsil mövcüd olur. Bu xüsusilə ən qədim olan Tokio və Kyoto ən universitetlərində məşhurdur, onların məzunları Yaponiya iqtisadiyyatının elitesini təşkil edir.

Yaponiyada, statistikaya görə, əhalinin yüzdə 42-si yüksək təhsilə sahibdir (http://www.langinfo.ru/index.php?sect_id=1843). Bu, iş nümayəndələri tərəfindən yüksək ixtisaslı təlim tələb edən yüksək istehsalat avtomatlaşdırma səviyyəsinə əsaslanır. Burada ali təhsil “ağ rəngli” işçilərin üstünlüyünü ləğv etib.

Sosial-iqtisadi dəyişikliklər şəraitində ölkənin ali təhsili qarşısında yeni geniş miqyaslı vəzifələr qoyulmuşdur. Qloballaşma və məlumatlandırma dövründə, yalnız "çalışqan arılar" deyil də, eyni zamanda orijinal düşünmə qabiliyyətli mütəxəssislərinə olan tələbət artmışdır. Bunun nəticəsi olaraq ölkədə "ali təhsil müəssisələrinin yenidən qurulması" barədə reformalar keçirilmişdir. Əgər daha dəqiq desək, bu islahatın həyata keçirilməsi iki əsas vəzifəni həll edir: elmi və texnoloji tərəqqinin hazırkı səviyyəsinə cavab verən ixtisaslı əmək resurslarını formalaşdırmaq və yaradıcı kadrlarla elmə təmin etmək. Yaponiyada yüksək təhsilin insanların həyat boyu öyrənmə ehtiyacının qarşılınmasına kömək edəcəyinə lazım inanırlar (Markaryanc S., 2011).

Yapon ali təhsil müəssisələrində təhsilin məzmununun yaxşılaşdırılması üçün islahatların bir hissəsi olaraq, informasiya cəmiyyəti şəraitində biznesin idarə edilməsi üçün lazım olan yeni fənlərin tətbiqinə xüsusi diqqət yetirilir. Bu, universitet kurslarının şaxələndirilməsinə gətirib çıxarır və yeni tədris metodlarını tələb edir. Nəticədə, seminarların sayı artır, bu da tələbələrin kiçik qruplar şəklində müzakirələr aparmasına imkan yaradır. Yaponiyada universitetlərdə işləmək üçün mütəxəssislər - böyük şirkətlərin işçiləri, eləcə də müxtəlif şirkətlərin tədqiqat institutlarından alimlər cəlb etmək yayılmış bir təcrübə halına gəldi.

Yapon universitetləri dünya səviyyəsində nadir bir tələbə-tədqiqatçı adlandırılan instituta malikdir - kenkusei, yəni elmi dərəcə əldə etmək məqsədini qoyan bir tələbə öz təhsil sahəsindəki tədqiqat işini görmək üçün altı aydan bir tədris ilinə qədər götürmək imkanına malikdir. Belə tədqiqat- tələbələrinin üç növü vardır. Birincisi, əsas dörd illik təhsili əlavə olaraq universitetdə olma prosesində müəyyən bir elmi nəticə əldə etmək niyyətində olan bir tələbədir. İkincisi, universitetin razılığı ilə başqa bir universitetdə təhsil almağa davam edən tələbədir. Üçüncüsü, iki il

müddətinə giriş imtahanlarına hazırlaşmaq üçün bir universitetə qəbul oluna bilən xarici tələbələrə (<http://www.yastudent.ru/articles/2/0/2014.html>).

Gördüyünüz kimi hal-hazırda iqtisadiyyat sahəsində lider olan Yaponiya öz təhsil səviyyəsini yüksəltməq və dəyərli kadrlar qazanmaq üçün necə fərqli yönümlü metodlardan istifadə edir. Yaponlar öz əzmkarlığı və zəhmətkeşliyi ilə tanınırlar və bu xususiyyətlərini öz təhsil sistemlərinə də yeridiblər. Əziyyət çəkməkdən, çətinlikdən qaçmayan bir tələbə üçün bu ölkədə uğur yolu aydın şəkildə görünür.

Çin təhsil sistemində dünyanın ən nəhəngirdir, belə ki ölkədə təxminən olaraq 30 milyon tələbə təhsil alır. 1986-cı ildə təhsil islahatı həyata keçirilmişdir və indi ölkədə 9 illik təhsil məcburidir. Ona görə də bu gün ölkə əhalisinin əksəriyyəti ilkin orta təhsilə malikdir. Ali təhsil sistemində təxminən 800 universitet və 1600 peşə ali təhsil müəssisəsi var. Əgər 1978-ci ildə gənclərin yalnız 1.4% -i universitet tələbəsi idisə, indi isə onlar 20% -dir.

Dövlət səviyyəsində ali təhsilin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasına dair proqram qəbul edilmişdir və bunun üçün 100 ilkin universitet müəyyənləşdirilmişdir. Çin hökumətinin planına görə, bu qızıl yüzlük, İvy Liqasının Çin versiyası, yaxın gələcəkdə dünyanın ən yaxşı universitetlərinin beynəlxalq reytingində irəli mövqeylərdə yerləşməlidirlər. Və həqiqətən, bu gün artıq 23 Çin universiteti dünyanın ən yaxşı 500 universiteti sırasındadır. ARWU sıralamasında Çin, ilk 500 siyahısında, ABŞ, İngiltərə və Almaniyadan sonra dördüncü sırada qərarlaşır. QS-2011 sıralamasında, dünyanın ən yaxşı 100 universiteti siyahısında 3 Çinli universitet var. Peking Universiteti, Tsinghua Universiteti və Fudan Universiteti Çin İvy Liqasının əsasını təşkil edir. Shanghai Jiao Tong Universiteti, Nanjing Universiteti və Elm və Texnologiya Universiteti dünyada kifayət qədər tanınmışdırlar.

Eyni müəssisədə yüzlərlə müxtəlif ixtisasın tədris edildiyi Avropa və Amerika universitetlərinin əksəriyyətindən fərqli olaraq, Çin universitetləri ixtisaslaşır: texniki, pedaqoji, linqvistik və digər ixtislar üzrə. Coğrafiya və iqtisadiyyatın dil ilə birlikdə öyrədildiyi kurslar var. Bəzi universitetlərdə yerli dialektlərə, kənd təsərrüfatı, arxeologiya və demoqrafiyaya xüsusi diqqət yetirilir. Universitetlərdə

təhsil alan gələcəyin siyasətçiləri və iş adamları daha çox vaxt danışma, tələffüz və yazma bacarıqlarına vaxt ayırırlar. Bəzi universitetlərdə Yapon dilini və digər şərq dillərinə tərcümənin xüsusiyyətlərini öyrənmək mümkündür.

Beləliklə Asiya ölkələrinin ali təhsil sisteminin müxtəlifliliyinə və mədəniyyətlə sıx əlaqədə olmasını üstün tutduğunu anladıq. Məhz tələbələri çoxyönlü və gələcək çətinliklərə hazılaya biləcək bir ali təhsil sistemində sahibdirlər.

2.1.4. MDB ölkələrində ali təhsilin strateji təhlili

MDB ölkələrində ali təhsil sistemi bu gün Avropa və ABŞ-da ali təhsil sistemində yönəlib. 2011-ci ildən bir çox MDB ölkələri ali təhsilin iki səviyyəli sistemində keçiblər: bakalavr və magistr proqramlarını. Ancaq bu ölkələrin öz müstəqilliyini son 29 ildə qazandığını nəzərə alsaq, onların ali təhsil sisteminin effektiv olması üçün kifayət qədər vaxt keçmədiyini görürük. Avropanın bir sıra nüfuzlu universitetlərinin yüz illər boyu tarixinin olduğunu nəzərə alaraq, MDB ölkələrindəki universitetlərin hələ yüksək təhsil səviyyəsinə çatması üçün uzun illərin tələb olunduğunu anlamaq olar. Hal-hazırda MDB ölkələri arasında ali təhsildə Rusiya ön plana çıxır.

Dünyanın ən yaxşı universitetlərinin reytingi QS-də 21 RF universitetinin adı var (cədvəl 4., bax: əlavə 4, səh.58). Lomonosov adına Moskva Dövlət Universiteti ən yüksək pillədədir: 114-cü yer, Sankt-Peterburq Dövlət Universiteti 233-cü yerdə və MSTU. N. E. Bauman 322-ci yerdədi (<https://www.topuniversities.com/university-rankingsTimes>). Universitetlərin “Times Higher Education World Reputation Rankings” beynəlxalq universitet sıralamasında, Moskva Dövlət Universiteti 25-ci, SPDU-71-80-ci yerləri tutur (<https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings>). Akademik və ekspert cəmiyyətinə, eləcə də tələblərinə və onların valideynlərinə əsaslanan, yalnız tədqiqat sahəsində dünya universitetlərinin keyfiyyət səviyyəsini qiymətləndirən dünya universitetlərinin akademik sıralamasında (ARWU, Şanxay reytingi) 2011-ci ildə Rusiyanın iki universiteti: MQU 77-ci yeri və Sankt-Peterburq Dövlət Universiteti isə 301-400 yerləri tutublar (<http://www.shanghairanking.com/2011>). Bu yüksək nəticələr RF-nın ali təhsil sistemində

necə potensialı olduğunu göstərir. Lakin son illərdə təhsilə göstərilən qayğı kifayət qədər olmadığından ali təhsil sistemi çox cuzi şəkildə inkişaf etmişdir.

Qərb tipli təhsil sistemlərinə yönəlmə, Bolonya sisteminin tətbiqi və digər ölkələrlə tələbə mübadiləsi proqramlarını maliyyələşdirilməsi Qazaxstan üçün ali təhsil sistemində bir növ dirçəliş yaratdı. Özbəkistana gəlincə, burada çox çətin vəziyyət yaranıb, çünki ölkədə uzun müddətdir siyasi azadlıqların ciddi məhdudluğu var idi. Özbəkistanda yeni təhsil müəssisələrinin olduqca sürətlə böyüdülməsinə baxmayaraq, təhsil sistemində geniş yayılmış korrupsiya mövcuddur. Bu da öz növbəsində ölkə hər tərflə geri salır. Buna baxmayaraq, Dünya Bankının məlumatlarına əsasən, Tacikistan, Özbəkistan və daha az dərəcədə Türkmənistan elit təhsil sistemi olan ölkələr arasında birinci sıradadır, Qazaxıstan və Qırğızıstan isə universitetlərini kütləvi təhsil sistemlərinə çevirirlər (Bruner, Tillet 2007).

Qeyd olunduğu kimi MDB ölkələrinin əksəriyyətində ali təhsil sisteminin keyfiyyətli olması ölkələr üçün prioritet mövzular arasında gəlmir və bundan öncə həll olunmalı olan digər siyasi və iqtisadi məsələlər var.

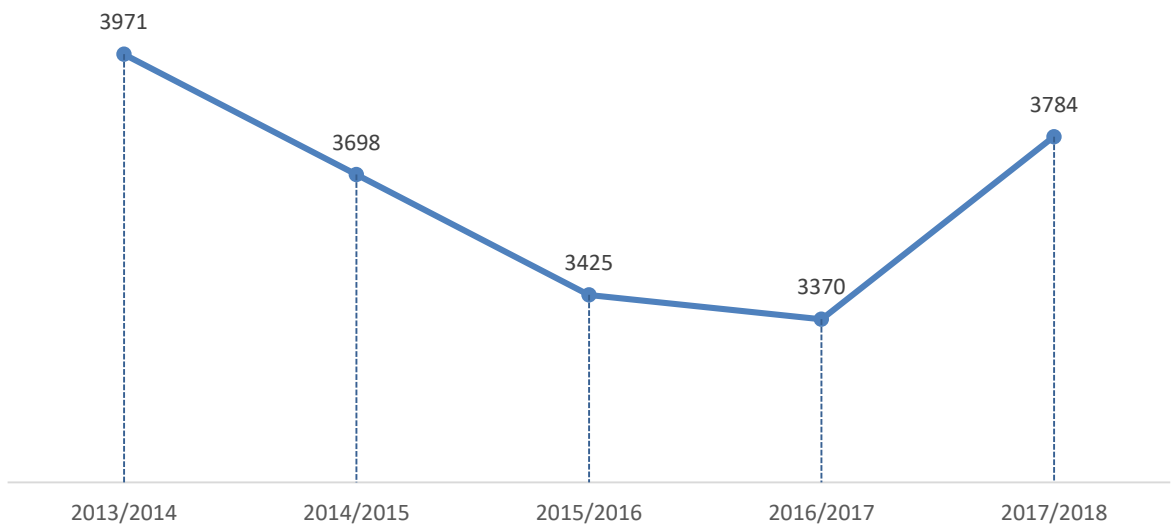
2.2. Azərbaycan Respublikasında ali təhsilin keyfiyyəti

Azərbaycanda təhsil sistemi müstəqillik illərdən bəri dəyişməyə davam edir. 2005-ci ildən bəri Bolonya sisteminə qoşulduqdan sonra AR-də ali təhsil üç mərhələli olmuş və Avropa Kredit Transfer Sistemini istifadə olunmağa başlanmışdır (<https://edu.gov.az/az/page/60>). Ölkədə hal hazırda 51 ali təhsil müəssisəsi vardır. Onların 40-ı dövlət, 11 özəldir. 2019-cu il üçün ümumi 171104 tələbə (157662 bakalavr, 13442 magistr tələbəsi). Azərbaycan, türk, rus və ingilis dillərində təhsil almaq mümkündür. Çox az müddət ərzində müstəqil olmasına baxmayaraq, bu illər ərzində AR ali təhsil sahəsində və ümumilikdə təhsildə kifayət qədər inkişaf etmişdir.

“2007-2015 Dövlət Proqramı”-na əsasən 3554 nəfər tələbə fərqli dərəcələrdə, dünyanın fərqli bucaqlarında təhsil almaq imkanı qazamışdılar. Eyni zamanda qrafik 2-də göstəriləyi kimi ölkəyə gələn xarici tələbə sayısı son tədris ili üçün 3784 nəfər olmuşdur (<https://www.stat.gov.az/source/education>). Əlbəttə ki, müqayisədə bu o qədər də böyük rəqəm deyil və xarici tələbələrin cəlb edilməsi üçün kifayət

qədər tədbirlər görülmürdü. Ancaq son illərdə bir sıra universitetlərin xarici universitetlərlə imzaladığı müqavilələrə əsasən bir çox əcnəbi tələbə mübadilə vasitəsi ilə Azərbaycan universitetlərinə gələ biləcəkdir. Həmçinin yerli tələbələrdə bu mübadilə proqramlarından istifadə edib xaricdə təhsil ala biləcəkdirlər. (cədvəl 5., bax: əlavə 5., səh.59)

Qrafik 1: Dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrində təhsil alan xarici vətəndaşların sayı

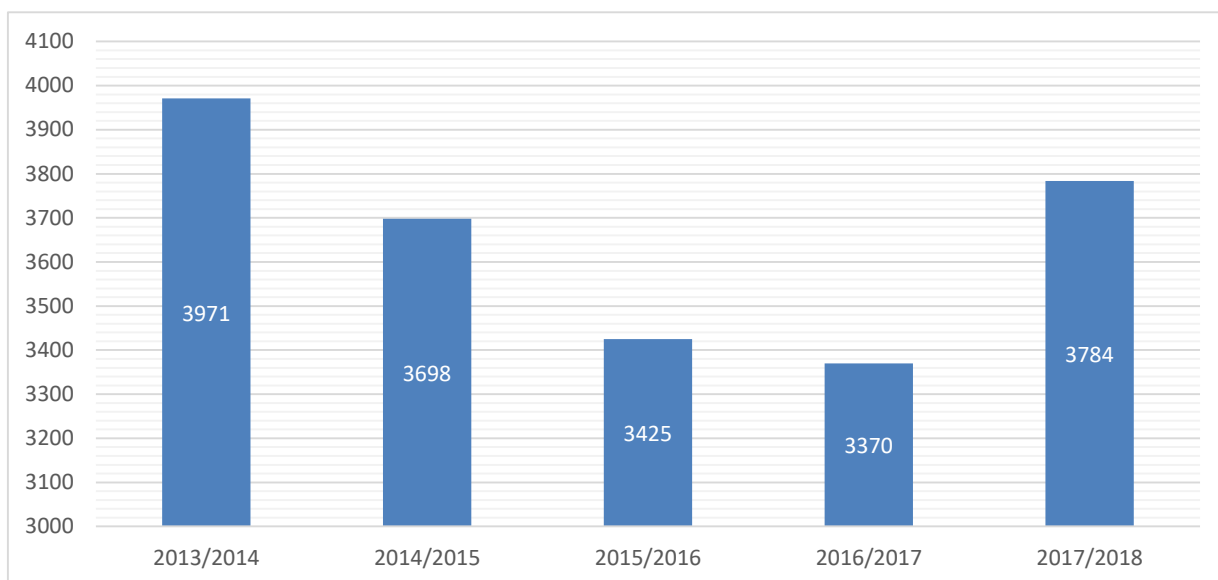

Mənbə: <https://www.stat.gov.az/source/education>

Qrafik 2-də görüldüyü kimi Azərbaycan universitetlərində ümumilikdə 14569 nəfər müəllim/professor heyəti fəalliyət göstərir (<https://www.stat.gov.az/source/education>). Bu da hər müəllimə 12 nəfər tələbənin düşməyi deməkdir, ki bu da kifayət qədər qənaətbəxşdir (cədvəl 6., bax: əlavə 6., səh.62).

Yuxarıda qeyd olunan statistik məlumatlardan irəli gələrək demək olar ki, ölkə son 28 ildə təhsil sahəsində böyük irəliləyişlər edilib, ancaq bu rəqəmlər keyfiyyətin maksimalaşdırılması üçün kifayət etmir.

Qrafik 2: Dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrində professor-müəllim heyəti

Mənbə: <https://www.stat.gov.az/source/education>

Hal-hazırda 2018-ci ildə imzalanmış “2019–2023-cü illər üçün Azərbaycan Respublikasında ali təhsil sisteminin beynəlxalq rəqabətliyi artırılması üzrə Dövlət Proqramı”-na əsasən aşağıdakı məqsədlər qoyulub (<https://president.az/articles/30751>):

- Azərbaycan Respublikasındakı ikili diplom proqramları olan ali təhsil müəssisələrində xarici pedaqoji heyətinin cəlb edilməsi, həmin ali təhsil ocağlarında lazımı resursların təmin olunması, beynəlxalq əməkdaşlıq münasibətlərinin genişləndirilməsi, dünya üzrə universitetlərin reytingində yüksəlməsi və tədqiqat yönümlü təhsil müəssisələrinə çevrilməsinə nail olmaq;
- Azərbaycanda ali təhsil ocağlarında tədris olunan beynəlxalq ikili diplom proqramlarının beynəlxalq akkreditasiyasına nail olunması;
- Ölkədəki ali təhsil müəssisələrində beynəlxalq ikili diplom proqramlarının inkişaf etdirilməsi, onları reputasiyasının qalxmasını və regional təhsil mərkəzlərinə çevrilməsini əldə etmək;
- Dövlət Proqramı əsasında doktorantura dərəcəsi almış insanların qazandıqları beynəlxalq təcrübəni elmi-pedaqoji sahədə tətbiq etmək;

- Ölkədəki əmək bazarında olan tələbata uyğun olaraq lazımı sahələr üzrə yüksək ixtisaslı kadrların yetişdirilməsinə nail olmaq;
- Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına digər ölkələrdə ali təhsil almaq imkanının genişləndirilməsi;
- Doktorantura məzunları ilə işəgötürənlərlə arasında əlaqənin qurulması və onların işlə təmin olunması.

Bu sərəncamlardan əlavə olaraq hər bir universitet öz fərdi məqsəd və planlarını yeniləyib, dəyişən və qlobaşan mühitə uyğunlaşdırmışdır. Bunlardan ən çox uğur əldə edənlər sırasında ADA Universiteti, UNEC və BMU-nu qeyd etmək olar.

2.2.1 ADA Universiteti

2006- cı ildən fəalliyət göstərən ADA Universiteti, qısa müddət ərzində xeyli uğura imza atmışdır. Universitetdə həm magistr, həm də bakalvr təhsili mövcuddur. Təhsil yalnız ingilis dilindədir. 10 fəqli ixtisasda təhsil verən universitetin, 2500-dən çox tələbəsi və 1000-dən çox məzunu vardır (ada.edu.az). Məzunları Google, McKinsey, Procter & Gamble, Schneider, BP, Schulmberger kimi dünya nüfuzlu şirkətlərdə çalışırlar. Müəllim və professor heyəti həm ixtisaslaşmış pedaqoji fəalliyətlə məşğul olan peşəkarlardır, həm də əmək bazarının fərqli sahələrində çalışan və nəticə göstərən mütəxəssislərdir.

Bakalavr təhsili 4 ilə 5 il arasında dəyişir. İlk ili əgər tələbə ingilis dili imtahanından kəsilibsə, bir il EAPP yəni ingili dili hazırlıq kursu keçir və ancaq ondan sonra əsas təhsilə başlayır. Hazırlıq kursu keçməsi tələbənin gələcək tədrisində anlama problemlərini aradan qaldırmaq üçün effektiv bir yoldur. Bundan sonra tələbə ümumi təhsil adlanan kursa keçir və bir il orda coğrafi, riyazi, dil və ədəbiyyat kimi biliklərini genişləndirir. Eyni zamanda bu bir il ərzində tələbəyə öz ixtisas seçimini dəqiqləşdirməsi üçün vaxt verilir. Belə ki, növbəti 3 il ərzində hansı ixtisas üzrə yönlənmək istəyirsə tələbə, məhz ona uyğun fənnlər seçə bilər. Fənnlərin seçilməsində və cədvəlin qurulmasında tələbəyə müəyyən qədər azadlıq verilir. Semestr ərzində iki məcburi ixtisas fənni olmaqla, qalan 3 fənni tələbə özü istədiyi dar ixtisasa uyğun seçə bilər. Eyni zamanda tələbə öz cədvəlinə uyğun istədiyi əlavə

bi dil və ya incəsənət ilə bağlı kurslar götürə bilər. Bu da tələbəyə bilik və bacarıqlarını inkişaf etdirməyə imkan yaradır.

Təhsil yalnız tədris deyil həm də dərstdən kənar aktivitilərdir. Buna görə də ADA universitetinin bir çox mədəni və baxımlı tədbirləri olur, fərqli idman və bilik yarışları keçirilir. Tələbələrin rahat içində gözə biləcəyi böyük bir kampusunda olması, orda oxuyanlara əlavə motivasiya verir.

ADA Universiteti Azərbaycanda ən böyük elektron kitabxanalardan birinə sahibdir. Bu da tələbələrin tədqiqat aparmasında və biliklənməsində böyük rol oynayır.

ADA-da qiymətləndirmə GPA(Grade Point Average) əsasında aparılır. GPA sisteminin tətbiq olunması gələcəkdə xaricə gedən tələbələr üçün rahatlıq yaradacaqdır. Təhsil yalnız nəzəriyyə üzərindən deyil, eyni zamanda praktiki biliklərin verilməsi ilə aparılır. Tələbələr kiçik qruplar halında tədqiqat aparır, şirkət nümayəndələri ilə görüşür, intervyu keçirir və sonda da nəticələri təqdim edir. Bu tip yanaşma məzun olan tələbələr üçün əmək bazarına uyğunlaşmaqda böyük kömək göstərəcəkdir.

Həmçinin universitet 36 ölkənin fərqli universitetləri ilə tələbə mübadiləsi keçirir. Bununla da, həm ölkəyə yeni əcnəbi tələbələri cəlb edir, həm də Azərbaycanlı tələbələrin dünya universitetlərdə təcrübə qazanmasına köməklik göstərir.

Bu yaxınlarda ADA Məktəbinin açılması da ali təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasında rol oynayır. Məktəb Amerikadakı kolleklər kimi yuxarı sinif şagirdləri qəbul edib onları xarici kurikulumuna əsasən öyrədəcəklər. Artıq indidən şagirdlərə gələcək ixtisas seçimləri barədə məlumatlandırılması gələcəkdə bir çox istedadlı gənclərin formalaşmasına gətirib çıxarda bilər.

Beləliklə ADA Universitetinin verdiyi təhsili Azərbaycan standartları üçün yüksək keyfiyyətli təhsil adlandırmaq olar. İstifadə etdikləri innovativ və effektiv metodlar tələbələrin yüksək kvalifikasiya ilə məzun olmaqlarına böyük yardımcı olur. Qısa zamanda bu qədər uğur əldə etmələri gələcəkdə olacaq daha da böyük nailiyyətlərin göstəricidir.

2.2.2 UNEC

UNEC 1930-cu ildə yaradılmış Azərbaycanın ən qədim universitetlərindən biridir. Burada 21 ixtisas üzrə 18 mindən çox tələbə oxuyur. İqtisadiyyat, maliyyə, menecment kimi ixtisas seçimlərində həmişə ilk sıralarda yer alır. 12 fərqli ölkədən tələbələr UNEC-i seçmişdir. Burada tədris 4 dildə: azərbaycan, rus, ingilis və türk dillərində aparılır. UNEC bakalavr, magistr və həmçinin doktorantura səviyyələrində təhsil xidmətləri göstərir. Burada bakalavr təhsili 4 il, magistr 2 il, doktorantura isə 3-4 il davam edir (unec.edu.az)

UNEC-də dərslər sadəcə nəzəriyyə üzərində qurulmayıb. Burada tələbələr daim fərqli mövzularda təqdimat edir, araşdırma aparır və case studylər analiz edirlər. Seminarlardan əlavə olaraq master klasslar təşkil olunur. Ölkənin fərqli iş sahəsində uğur qazanmış insanları “guest” spiker kimi gəlib tələbəri maraqlandıran sualları cavablandırır. Beləliklə tələbələr öz ixtisaslaşmalarına aid olan bir nümunə görür və gələcək karyerası haqqında bir anlayışı yaranır. Təsadüfi deyil ki, UNEC-in 100 illik inkişaf strategiyasında məhz strateji məqsədlərdən biri də “tədqiqat universitetinə çevrilməkdir”.

Eyni zamanda hələ tələbə 3-cü və ya 4-cü kursda olarkən PwC, Deloitte kimi şirkətlər və ölkənin bir sıra öndə gedən bankları təcrübə proqramı üçün tələbələr seçir və gələcəkdə artıq tələbə məzun olarkən şirkət üçün kvalifikasiyalı bir işçiyə çevrilir. Universitetin nəzdində yaradılan inkubator mərkəzi isə, tələbələrin öz startup ideyalarını keçəkləşdirməsi üçün imkanlar yaradır. Beləliklə tələbələr artıq təhsil illərində biznesə atıla bilər, və əmək bazarında müəyyən dərəcədə təcrübə qazanmış ola bilər.

Beynəlxalq konfransların keçirilməsi də daim tələbələrə fərqli ölkələrin nümayəndələri ilə həm rəqabət, həm də dostluq etməyə imkan verir. Konfraslarda tələbələr öz məqalələrini təqdim edə bilər, dünyanın fərli bucağından gəlmiş mütəxəssislərin təcrübələri dinləyə bilər və ya da ki xaricdəki təhsil və iş imkanları barədə məlumat əldə bilər.

UNEC-in ölkədəki ali təhsil səviyyəsinin yüksək keyfiyyətə çatdırılması yolunda böyük rolu vardır. 100 ilə yaxındı fəaliyyət göstərən bu universitet yerli

əmək bazarına bir çox şirkət liderləri, keyfiyyətli mütəxəssislər və elm adamları yetişdirib.

2.2.3 Bakı Mühəndislik Universiteti

Əvəllər Qafqaz Univesiteti kimi tanınan BMU 1993-cü ildə təsis edilmişdir. Hal-hazırda 28 ixtisasda 4702 tələbə təhsil alır (beu.edu.az). 335 müəllim və professor heyətinə malikdir. Bu da hər müəllimə 14 tələbənin düşməsi deməkdir. Universitet kompüter elmləri və sənayə ixtisasında ölkənin ən qabacıl universitetləri arasında yer alır. Həm bakalavr, həm magistr, həm də doktorantura pillələrində təhsil almaq mümkündür.

Universitetdə kimya, fizika, biologiya və linqvistika yönümlü laboratoriyaların mövcudluğu tələbələrə tədqiqat aparmasında böyük kömək olur. Kitabxananın nəzdində 450000-dən çox nəşr mövcuddur. Kitablار rus, azərbaycanş ingilis və türk dillərində istifadəyə verilir. Eyni zamanda universitetin nəzdində olan böyük Texnopark həm tədqiqatçılar, həm rezidentlər, həm də startuperlər üçün geniş imkanlar yaradır.

Universitet tam olaraq elekttron məlumat sistemini keçmişdir. Bu da öz növbəsində tələbələrin öz akademik performansını izləmək üçün və həmçinin, universitet-tələbə informasiya mübadiləsi üçün rahatlıq verir.

Universitetdə daim sosial yarışlar və tədbirlər keçirir. Teatr, sosial yardım, karyera, texnologiya yönümlü 28 tələbə klubunun mövcud olması da, tələbələrin aktiv sosial həyatından xəbər verir (beu.edu.az).

Eyni zamanda Erasmus+KA2 və Mövlana mübadilə proqramı çərçivəsində 20-dən çox ölkədə tələbə mübadilə imkanları vardır. Bu proqramlar tələbələrə bir semestrlik dünyanın müxtəlif universitetlərinə gedib, orada tək yaşayıb-oxumaqlara, böyük həyat təcrübə qazanmalarına üçün şərait verir.

BMU-nun tədris sistemi ali təhsilin innovativ dövrə necə uyğunlaşdırılmağını göstərən gözəl bir nümunədi.

III FƏSİL. ALİ TƏHSİLDƏ KEYFİYYƏTİN İDARƏ OLUNMASI

3.1. Tədqiqatın məqsədi və önəmi

Əvvəldə də qeyd olunduğu kimi ali təhsilli gənclər ölkənin gələcək ekonomistləri, idarəçiləri, həkimləri, mühəndisləridirlər. Hər bilikli və bacarıqlı insan düzgün yönləndirildik də həm özü üçün, həm də cəmiyyət üçün faydalı və uğurlu birinə çevrilir. Bununla əlaqədar olaraq da hər bir gəncin keyfiyyətli təhsil alaraq ölkə bazarında rəqabətə davamlı bir kadr kimi yetişməyi önəmli məsələdir. Bəs necə əmin olmaq olar ki, hər bir tələbə öz ixtisasına uyğun keyfiyyətli təhsil alsın? Məhz bu sual bizə tədqiqatın əsas məqsədinə gətirib çıxardır. Tədqiqatın əsas vəzifəsi Azərbaycan bazarına və həmçinin xarici bazara ixtisaslı kadrlar hazırlanması üçün lazımlı olan keyfiyyətli təhsilin strategiyasını müəyyən etməkdir.

Eyni zamanda Azərbaycan ali təhsilində hansı amillərin keyfiyyətli təhsilin verilməsinə imkan vermədiyini və bu amillərin həlli yolu haqqında da danışılacaq. Hər kəsə məlum məsələdir ki, bir çox tələbə məzun olduqdan sonra ixtisası üzrə iş tapmaqda çətinlik çəkir. Yüksəs qiymətlərin və böyük nəzəri bazalarının olmağına baxmayaraq tələbələrin bazara uyğunlaşmaqda çətinlik çəkmələri ölkə iqtisadiyyatının və ümumillikdə cəmiyyətin ən vacib məsələlərindən biridir. Buna səbəb olan amillərin nəzərdən keçirilməsi və ali təhsil müəssisələrinin qarşısında duran əsas vəzifənin müəyyən olunması bu tədqiqatın əsas mövzularından biridir.

Qlobalaşan və innovativləşən ətraf mühitdə tələbələrin hansı xüsusiyyətlərə sahib olması onların adaptasiyanı asandlaşdıracaq və necə cəmiyyətə xeyir verməsi ilə bağlı suallarda həmçinin cavablandırılacaq.

Qoyulan sualların həllini tapması ölkədəki peşəkar işçilərin sayını artırmağa, şirkətlərin məhsuldarlığını yüksəldətməyə və ölkə iqtisadiyyatının inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə tövhə verəcəkdir. Ali təhsilin keyfiyyətinin təminatı bütün inkişaf etmiş ölkələrin prioritet siyahısındadır. Bundan irəli gələrək deyə bilək ki, bu məsələ tək ali təhsil müəssisələrin marağı deyil, həmçinin özəl və dövlət şirkətlərin, ölkə liderlərinin də maraq dairəsində olmalıdır. Həmçinin keyfiyyətli təhsil almaq

hər bir fərdin şəxsi inkişafına, bilik və bacarıqlarının düzgün sahədə istifadə olunmasına köməklik göstərəcəkdir.

3.2. İnformasiyanın toplanması

Tədqiqatda həm birinci, həm də ikinci əldən məlumat toplama üsullarından istifadə olundu. Üç universitetdə (ADA, UNEC, BMU) online və ya print olunmuş kağızlarla anket sorğu aparıldı. Beləki, keyfiyyətli təhsil üçün düzgün strategiyanı müəyyən etmək məqsədi ilə ilk öncə hal-hazırkı vəziyyəti analiz etmək lazımdı. Tələbələrlə intervyu sorğu onların hansı məqamlarda əziyyət çəkdiklərini, praktika və ya nəzəriyyənin kifayət qədər olub-olmamasını, hansı öyrənmə metodların faydalı və rahat, hansıların qeyri-effektiv olmağını müəyyən etməyə kömək etdi. Həmçinin hal-hazırkı tələbələrdən başqa artıq universiteti bitirib və işləməyə başlayan məzunlarla da intervyu aparıldı. Bu sorğuda onların hansı çətinliklərlə qarşılaşdığını, hansı təcrübələrin onların işində tətbiq etdildiyini, hansı əldə olunmuş biliklərin faydalı olduğunu və hansı çatızmazlıqların olmağını analiz edildi. Eyni zamanda universitetlərin idarəedici və müəllim heyəti ilə görüşlər aparıldı. Bu görüşlərin əsas vəzifəsi müəllimlərin istifadə etdiyi dərs metodlarını analiz etmək, onların effektivliyini yoxlamaq və həmçinin idarə heyətinin ixtisaslı kadrların formalaşması üçün etdiyi innovativ dəyişiklikləri öyrənmək idi.

İkinci əldən məlumat toplama üsulları əsasən dünya və Azərbaycan ali təhsil sistemlərinin təhlili üçün istifadə olundu. Dünya ölkələrinin təcrübəsini öyrənmək üçün KİV-dən faydalanıldı. Həmin ölkələrdəki universitetlərin reytinglərinin öyrənilməsi, tədris proseslərinin və təhsil sistemlərinin analizi üçün universitetlərin veb saytlarından, fərqli ölkələrə aid nüfuzlu jurnalların məqalələrindən, eyni zamanda universitetlərin sosial media hesablarından istifadə olundu. Azərbaycandakı ali təhsilin və universitetlərin təhlili üçün məlumatı Dövlət Statistika Komitəsinin saytıdan, universitetlərin veb saytıdan, eyni zamanda Dövlət Təhsil İdarəsinin rəsmi internet sahifəsindən toplanıldı. Toplanan məlumatları müqayisəli mütəlif ölkələrdə müxtəlif ali təhsil sisteminin müqayisəli təhlilinə yardımcı oldu.

3.3. Araşdırmada əldə olunan nəticələr

Son 28 ildə müstəqil ona Azərbaycan Respublikası üçün ali təhsili keyfiyyətin təmin edilməsi vacib məsələlərin sırasında durur. Son 5 ildə orta hesabla 35 min tələbə məzun olur (cədvəl 7., bax: əlavə 7, səh.63). Onların hər birinin əmək bazarında öz yerini tapması və dövlətin iqtisadiyyatına xeyir vermələri məqsədi ilə onların təhsil aldıkları illər ərzində lazımı keyfiyyət və biliklərin aşılaraq aşılana qədər müzakirə edəcək.

Beləliklə, anket sorğuda ümumillikdə 212 nəfər tələbə iştirak etdi. İştirak edənlərin 29% qadın, 61% isə kişi cinsindən idilər. Əksərinin yaş ortalaması 18-24 arasındadır. 180 nəfər bakalavr tələbəsi, 32 nəfər isə magistr tələbəsi sualları cavablandırdı (hamısı ADA Universitetinin tələbəsi). Çoxluq ADA universitetinin tələbələri idi. İkinci sırada UNEC-in bakalavr tələbəsi durur. Bakalavr tələbələrindən 64% dövlət imtahanında 500+ bal toplayanlardır. Başqa cür desək bu tələbələrin çoxu orta təhsili uğurla tamamlamışdılar.

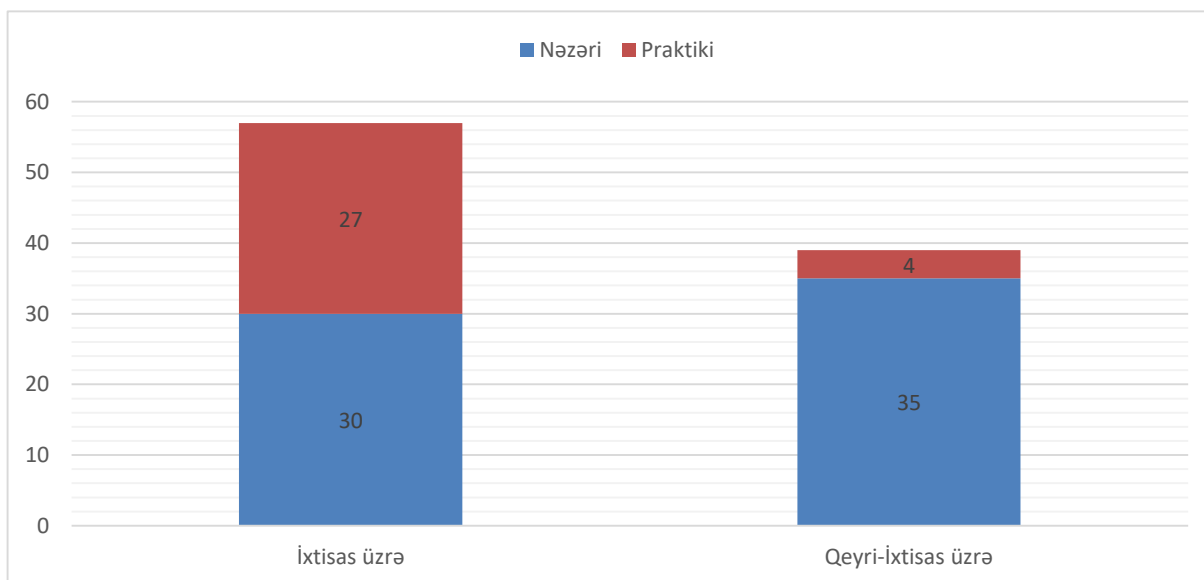
Növbəti suallarda sorğuya cavab verənlərin universitet təcrübəsini araşdırıldı. Tələbələrin universitetlərdən razılığı 136-52 nisbətindədi (qrafik 3., bax: əlavə 8, səh.65). Baxmayaraq ki, 64% universitetdən razıdı, tədqiqatın çox da geniş əhatə olunmadığı nəzərə alaraqdan, 25% tələbənin qeyri məmnun olması artıq narahat olmağa səbəbdir. Universitetdə keçirilən dərslərin daha çox nəzəri və ya praktiki bilik üzərində olması sualına isə böyük çoxunluq nəzəri deyər cavab verib. Maraqlısı odur ki, məhz bundan öncəki sualda qeyri məmnun olan tələbələrin əksəriyyəti də nəzəri biliyi seçib. Dərslərin keçilmə metodikasına baxsaq, ilk üç sırada təqdimat, mülahizə və case study-nin durduğunu görürük (qrafik 4., bax: əlavə 8, səh.65). Belə nəticəyə gəlmək olar ki, dərslərdəki müəllim-tələbə münasibəti əksər hallarda müəllimin aktivliyi önə çıxır. Buda tələbələrin dərslər zamanı öyrənməkdən daha çox dinləyici olduğu deməkdir.

Dərs prosesindən qıraq, tələbələrin sosial aktivliyini təhlil etsək, görürük ki, sorğuda iştirak edənlərin 29%-i ümumiyyətlə heç bir tədbirdə iştirak etməyib. Böyük əksəriyyət isə şənlik və idman tədbirlərində iştirak ediblər. Əsas səbəb tələbələrin kifayət qədər maraqlı olmaması və ya tədbirlərin istənilən səviyyədə keçməməsidir.

212 nəfərdən cəmi 65-i tələbə mübadilə proqramında iştirak edib. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, məhz həmin 65 nəfər universitet məmnuluğunu yüksək dərəcədə qiymətləndirib. Xaricdə bir semestr belə təhsil almaq şansı, tələbə üçün əvəzolunmaz təcrübə sayılır.

Son olaraq da anket sorğuya cavab verənlərin, hal-hazırkı iş təcrübələri və ixtisas seçimləri təhlil edildi. Beləliklə, cavablandırانları 65%-i ali təhsil müəssisəsinə daxil olanda seçdikləri ixtisas barədə dərin məlumatla sahib deyildilər. Bunun əsas səbəbi orta məktəb zamanı şagirdlərin kifayət qədər məlumatlandırılmaması, onların fəqli iş sahələrinə aparıb (study trip), o sahələr barədə danışılmamasıdır. Ancaq, onu da qeyd etmək lazımdır ki, hal-hazırda təhsil alan tələbələrə 69% gələcəkdə öz ixtisasları üzrə işləmək istəyirlər. 31% tələbə isə fərqli sahəyə yönəlmək fikrindədirlər. Respondetlərin 65 nəfəri işləyir, 31 nəfəri təcrübə keçir, qalanları isə hal-hazırda işləmirlər. Ümümlilikdə 96 nəfər iş təcrübəsi olan tələbələrə 60% öz ixtisaslarına uyğun işlərdə çalışırlar. Faiz nisbətinin yüksək olmasına baxmayaraq, geri qalan 40% iş təcrübəsi olan tələbənin ixtisasını dəyişmək istəməsi kifayət qədər vacib problemdir. Həmin tələbələrə 90% nəzəri biliklər əsasında təhsil alır. Bu da onların nəyə görə peşələrini dəyişmək istəmələrinə təsir edən bir amildir.

Qrafik 5: İşləyən məzunların nəzəri və ya praktiki bilik alması

Mənbə: aparılan sorğu nəticəsində müəllif tərəfindən

Növbəti mərhələdə universitet məzunları ilə intervyu sorğunun aparılması idi. Ümümiyyətdə 45-i kişi, 10-nu qadın olmaqla 55 nəfər məzundan intervyular alınmışdır. Müsahibəyə cavab verənlər UNEC və ADA universitetinin məzunları idilər. Onların 34-ü hal-hazırda işləyir, 7-si təcrübə keçir, 7-si təhsilini davam elətdirir, 8 nəfəri isə işsizdilər. İşləyənlərin 67%-i öz ixtisasları üzrə təcrübə yığırlar. Onu da qeyd edək ki, 34 nəfərdən 25-i universitet vaxtı hər hansı bir iş yerində çalışırdılar və ya təcrübə proqramı keçirdilər. Təhsil alanların 5-i xaricdə, 2-si isə AR-da oxuyurlar. Məzunların demək olar ki, yarısı universitet təhsilinin onlara çox da böyük tövhə vermədiyini düşünürlər. Onlara aşılana nəzəri biliklərin Azərbaycan bazarı məzmununa tam uyğun gəlmədiklərini deyirlər. Öz təklif və iradlarında bir çoxu praktiki biliyin əhəmiyyətini və gələcək iş təcrübəsində nə qədər lazım olduğunu qeyd edirlər. Elnur Isazadə (ADA Universiteti 2017-ci il məzunu) qeyd edir ki, ADA-da təhsil aldığı zaman daim etdiyi təqdimatlar və apardığı araşdırmalar onun indi ki vəzifəsində ona böyük kömək olur. Başqa bir ADA tələbəsi Ağasi Quliyev (Hal-hazırda Google şirkətində işləyir) deyir ki, universitet illərində getdiyi təcrübə proqramı onun bir fərd kimi inkişafında və eyni zamanda təhsil sistemlərinin fərqliliyin anlamasında kifayət qədər tövhə verib. O nəticəyə gəlmək olar ki, bu tələbələr keyfiyyətli ali təhsilin faydalarından gələcək karyeraları üçün yararlanmışdılar.

Son mərhələdə isə universitet rəhbərləri və müəllimlər ilə intervyular keçirildi. Bu intervyular əsasında təhsil ocaqlarındakı hal-hazırkı vəziyyət haqqında danışıldı və problemlərin həlli yolunda hansı tədbirlərin görülməyi müzakirə olundu. Beləliklə, ADA Universitetin Biznes Fakültəsinin dekanı Elkin Nurmamədov qeyd edir ki, hal-hazırda yüksək ixtisaslı pedaqoji heyət tapmaq çətindir, beləki bir çox peşəkar müəllimlər xaricdə tədris etməyi üstün tuturlar. Ancaq onu da qeyd etmək lazımdır ki, ADA Universitetində dünyanın bir çox nüfuzlu universitetlərinin məzunları müəllim pedaqoji heyətinə daxil dirlər. Həm UNEC-də, həm də ADA-da saat hesabı müəllimlər olması həmin universitetlərin ali təhsilini çox yönümlü edir. Həmin müəllimlərin fərqli-fərqli sahələrdə işləməsi və gəlib öz təcrübələrini

tələbələrlə bölüşməsi tələbələrin üçün öz ixtisasları barədə müəyyən bir şəkil yaradır.

ADA Universitəndə Stratejik Hədəflər və Planlama departmentinin direktoru Toğrul Talıbzadəyə əsasən universitetin tək AR-da yox, həmçinin dünya bazarında rəqabətli olan məzunlar yetişdirməsi üçün tələbələrin bir sıra keyfiyyətlərini inkişaf elətdirmək lazımdır. Bu keyfiyyətlərə analitik düşüncə qabiliyyəti, kreativ və fərqli həll yollarının tapılması, ictimaiyyətdə özünü ifadə bacarığı və sosial məsuliyyət hissi daxildir. Qeyd edək ki, Toğrul bəy həm də “Business Intelligence and Analytics” dərslərini aparır. Onun tələbələrdə ən çox inkişaf elətdirmək istədiyi məsələ deduktiv düşüncə tərzidir. Buna görə də o dərslərdə daim müəllim-tələbə interaktivliyini qoruyur, onlara case study tipli tapşırıqlar verir və tədqiqat üçün mövzular paylayır.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

AR-də ali təhsil sisteminə nəzər yetirdik də, tələbələrin universitetdəki təhsilindən kifayət qədər məmnun olmaması görə bilərik. Buna əsas səbələr sırasında dərs prosesindəki tələbə aktivliyinin az olması, sosial aktivitələr və projektlərin tələbələr üçün cazibədar gəlməməsi, onların məzun olduqdan sonra iş tapa bilməməsi göstərilə bilər. Universitet tərəfindən isə problemlərin əsası kifayət qədər resursun olmaması, yüksək ixtisaslı pedaqoji kadrların azlığı, ölkədəki ümumi orta təhsil səviyyəsi (dövlət imtahanında ortalama nəticələr çox aşağıdır) və tələbələrin marağının cəlb edilməsindəki çətinlikləri qeyd edə bilərik.

Beləliklə, bütün analiz və təhlilərin sonunda Azərbaycandakı ali təhsil sistemində növbəti problemlər aşkar edilmişdir:

- Tədrisin çoxunluqla nəzəriyyə üzərindən aparılması
- Tədris olunan nəzəriyyənin spesifik olaraq Azərbaycan bazarına şamil olunmaması
- Praktiki biliklərin kifayət qədər olmaması görə tələbələrin məzun olduqdan sonra gələcək iş yerlərində problemlərlə üzləşməsi
- Tələbələrin əzbərçiliyə daha meyili olması
- Universitetlərdə yüksək texnologiya və laboratoriya kimi resursların çatışmazlığı
- Unvestitelərin ixtisaslı kadrları cəlb etmə çətinliyi
- Tələbələrin ixtisas seçimlərində azad olmaması (valideylərin təziqi)
- Tələbələrin ixtisas seçimində kifayət qədər məlumatlı olmaması
- Şirkətlərin tələbələri təhsil zamanı təcrübəyə götürmək üçün maraqlı olmaması
- Ali təhsil müəssələrinin azlığı (hər il orta hesabla 50 min abituriyent çöldə qalır)

Yuxarıda qeyd olunan məsələlərin həlli üçün həm dövlət, həm şirkətlər, həm ali təhsil ocaqları, həm də tələbə tərəfi birlikdə fəaliyyət göstərməlidirlər. Ali təhsilin keyfiyyətini təmin qeyd olunan hər bir tərəfin marağıdır. İnkişaf etmiş ölkələrdə keyfiyyətə nəzarət məhz bu tərəflərin bir-biri ilə sıx əlaqəsi vasitəsi ilə baş tutur. Azərbaycanın hələ kifayət qədər gənc bir ölkə olması da bu prosesin təşəbbüsündə

çətinliklər yaradır. Çünki ölkədə iqtisadi cəhətdən prioritetdə olan başqa məsələlərdə çoxluq təşkil edir.

Ölkədəki ali təhsil sistemin keyfiyyətini yüksəltmək məqsədi ilə aşağıdakı həll yolları təklif olunur:

- Orta təhsil ocaqlarında tələbələrin fəqli iş sahələrinə aparılması və onlara bu peşələr barədə ətraflı məlumat verilməsi. Bunu sayəsində şagirdlər ixtisas seçərkən artıq öz maraq və bacarıqlarına uyğun qərar verəcəklər.
- Dərs mövzusunə uyğun olaraq guest speakerlərin çağırılması. Guest speakerlərin ölkədə fəaliyyət göstərən müxtəlif şirkətlərdən olmaları, onların öz təcrübələrini tələbələrlə bölüşməsi və tələbərlə ünsiyyətdə olmaları tələbələrdə həmin sahəyə daha böyük maraq və motivasiyanın yaranmasına səbəb olur. Guest speaker kimi eyni zamanda universitetin məzunlarını dəvət etmək mümkündür. Onlar öz təcrübə və məsləhətlərini bölüşərək tələbələrə gələcək seçimlərində yardımçı ola bilərlər.
- Müəllimlərin kitab nəzəriyyəsi ilə Azərbaycan bazarına şamil olunan nəzəriyyələrin üzərində daha da çox fokuslanması. Keçirilən nəzəriyyənin nümunələrlə Azərbaycan bazarında necə istifadə imkanı olmasını göstərdik də, tələbələr həm nəzəriyyəni daha aydın başa düşmüş olacaqlar, həm də yadda saxlamaq daha rahat olacaq.
- Tələbələrin praktiki biliyini artırmaq məqsədi ilə onların kurikulumuna təcrübə proqramını məcbur fənn kimi əlavə etmək lazımdır. Eyni zamanda universitetlər bu proqram çərçivəsində tələbənin fərqli şirkətlərlə müqavilə bağlayıb, tələbələrin təcrübə üçün iş yeri tapılmasına yardımçı olmalıdırlar.
- Universitetlərin nəzdində karyera mərkəzlərinin yaradılması. Bu mərkəzlər tələbə və şirkətlər arasında körpü rolunu oynayacaq. Məzunların daha tez və peşəsi uyğun iş tapmalarında yardımçı olacaqlar. Eyni zamanda artıq məzun olmuş və öz şirkəti və ya startup-ı olanlara universitet öz tələbələrini məsləhət görə bilər. Nəticə olaraq “win-win” situasiyası yaranır.

- Dərs və imtahan prosesinin təhlil və analiz keyfiyyətlərini inkişafı üzərində fokuslanması. Dərs prosesində tələbələrə fərqli analitik keyslərin və düşüncə qabiliyyətini inkişaf etdirən roleplaylərin oynanılması. Simulasiya oyunlarının arada bir keçirilməsi də təhlil keyfiyyətinin inkişaf etdirməyə kömək edir. İmtahanların açıq tipli suallardan və case studylərdən ibarət olması, tələbənin öz fikrini daha yığcam və səlis şəkildə ifadə etməsinə yardımcı olacaqdır. Bundan başqa dərs prosesində müəllim – tələbə interaktivliyinin çoxaldılması. Dərs ərzində müəllimlərin daha çox danışması tələbələr üçün az effektivlik göstərir.
- Tələbələrə müxtəlif mövzular barədə araşdırma tapşırıqlarının verilməsi. Nəticə olaraq həm tələbə mövzunu daha yaxşı qavriyacaq, həm də tədqiqat qabiliyyətini inkişaf etdirəcək.
- Tədbir və əyləncələrin təşkilində tələbələrin fəal iştirakı. Beləliklə tələbələr özlərin təşkil etdiyi tədbirdə daha maraqlı olacaqlar.
- Tələbə mübadilə proqramlarını daha geniş təşviqi. Tələbələrin xaricdə qazandığı təcrübəni sonra gəlib ölkədə istifadə edə bilərlər. Eyni zamanda daha çox xarici tələbələrin ölkəyə cəlb olunması təhsil sistemindəki çox yönümlülüyə dəstək olacaqdır.
- Tələbələrə sosial məsuliyyət anlayışının aşılması. Hər bir gənc öz ətraf mühitin, ölkəsinin qayğısına qalmalıdır. Hər bir tələbənin bunu başa düşməsi və daha az israf etməsi, ümumillikdə böyük miqdarda qənaətə gətirib çıxarar.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. Erix F. (1963) “Sevmək sənəti”, S.45.

Xarici dildə

1. Балыхин Г. А. (2003) “Управление развитием образования: организационно-экономический аспект” ЗАО «Издательство Экономика», 428 с.
2. Беляков С. А. (2007) “Новые лекции по экономике образования”, М.:МАКС Пресс, 424 с.
3. Гамзюк М. “Болонский процесс в действии. Обучение по кредитно-модульной систем”.
4. ГОСТ Р ИСО 9000 (2001) “Системы менеджмента качества.”, 25 с.
5. Губарев В. В. (2002) “Системное представление качества образования” , № 4, С. 30–35.
6. Клочовский Е.(2003) “Европейское единство и европейское образование”, № 10.
7. Маркарьянц, С. (2011) “Япония: государственная политика в области образования”
8. Марухина О., Берестнева О. (2002) “Системный подход к оценке качества образования”, № 4, С. 35.
9. Муромцева А., Кусургашева Л. В. (2012) “Теоретикометодологические основы, исследования экономической роли высшего профессионального образования”, Журнал “Экономика образования” 2012, № 5. С. 23-35.
10. Никитина Н. Ш., Валеев М. А, Щеглов П. Е. (2002) “Управление качеством образования”, С. 17–29.
11. Паламарчук В., Даниленко Л. (2004) ”Европейский выбор высшего образования”, № 18.
12. Пелихов Н. В. (2008) “Образование и наука, как один из важнейших ресурсов обеспечения экономического роста, и инновационного развития регионов”
13. Попова И. (2007) “Образование – человеческий и социальный капитал - Молодежи”, №10. С. 104 - 108.

14. Хисматуллина Ю. Р. (2006) “Тенденции развития мирового образовательного пространства в постиндустриальном, обществе“, №3, С. 32 - 35.
15. “Историческая и социально-образовательная мысль” , Том 9, №5.
16. “Модернизация Российского образования: документы и материалы”, Под ред. Э. Д. Днепров. М.: ГУ ВШЭ, 2002.
17. Brownell, Samuel M. “Higher Education.” Review of Educational Research, vol. 19, no. 4, 1949, pp. 355–364. JSTOR, JSTOR, www.jstor.org/stable/1168352.
18. Daniere, Andre. “The Economics of Higher Education.” The Annals of the American Academy of Political and Social Science, vol. 404, 1972, pp. 58–70. JSTOR, JSTOR, www.jstor.org/stable/1038667.
19. Gary S. Becker (1962) “Investment in Human Capital; A Theoretical Analysis”, pp. 9-49.
20. Kehm, Barbara M. “Quality in European Higher Education; The Influence of the Bologna Process.” Change, vol. 42, no. 3, 2010, pp. 40–46., www.jstor.org/stable/25742601.
21. Kumar, Girja. “Education as Human Capital.” India International Centre Quarterly, vol. 10, no. 4, 1983, pp. 507–526. JSTOR, JSTOR, www.jstor.org/stable/23001391
22. Marginson, Simon. “Higher Education and the Economy.”, University of California Press, Oakland, California, 2016, pp. 168–177. JSTOR, www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1kc6k1p.25.
23. Moore, Peter G. “Higher Education: The Next Decade.” Journal of the Royal Statistical Society. Series A (General), vol. 146, no. 3, 1983, pp. 213–245. JSTOR, JSTOR, www.jstor.org/stable/2981653.

Internet resurs

1. <http://ru.globalstudygroup.com/1/8/210/visshee-obrazovanie-v-germanii>
2. <https://www.spbstu.ru/upload/inter/higher-education-europe-2017.pdf>
3. <http://www.studyabroad.ru/guide/france/uc/>
4. https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00557782_0.html
5. https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/3c0a65635a3ac78b5d43b88521216c27_0.html
6. <http://academconsult.ru/obrazovanie-v-ssha>
7. <https://www.globaldialog.ru/articles/sistema-obrazovaniya-ssha/>
8. <https://works.doklad.ru/view/RicX1Ip4aW4/all.html>

9. <https://www.edweek.org/ew/issues/education-statistics/index.html>
10. <https://www.education-medelle.com/articles/visschee-obrazovanie-v-kitae.html>
11. <http://www.study.uz/1/8/249/favicon.ico>
12. <http://ru.globalstudygroup.com/1/8/341/visshee-obrazovanie-v-yaponii-i-posleduyushee-vozmojnoe-povishenie-kvalifikacii>
13. <https://zaochnik.ru/blog/sistema-vysshego-obrazovaniya-v-yaponii-obshchaya-xarakteristika-osobnosti-sxema/>
14. <http://www.yastudent.ru/articles/2/0/2014.html>
15. <https://www.topuniversities.com/university-rankingsTimes>
16. <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings>
17. <http://www.shanghai ranking.com/2011>
18. <https://www.ada.edu.az/en>
19. <http://unec.edu.az/>
20. <https://president.az/articles/30751>
21. <https://www.stat.gov.az/source/education/>
22. <https://edu.gov.az/az/page/60>

ƏLAVƏLƏR

Əlavə 1.

Cədvəl 1: Bolonya sisteminə daxil olan ölkələr

Albania	2003	Latvia	1999
Andorra	2003	Liechtenstein	1999
Armenia	2005	Lithuania	1999
Austria	1999	Luxembourg	1999
Azerbaijan	2005	Macedonia (FYROM)	2003
Belarus	2015	Malta	1999
Belgium	1999	Moldova	2005
Bosnia and Herzegovina	2003	Montenegro	2003/2007
Bulgaria	1999	Netherlands	1999
Croatia	2001	Norway	1999
Cyprus	2001	Poland	1999
Czech Republic	1999	Portugal	1999
Denmark	1999	Romania	1999
Estonia	1999	Russia	2003
Finland	1999	Serbia	2003
France	1999	Slovakia	1999
Georgia	2005	Slovenia	1999
Germany	1999	Spain	1999
Greece	1999	Sweden	1999
Hungary	1999	Switzerland	1999
Iceland	1999	Turkey	2001
Ireland	1999	Ukraine	2005
Italy	1999	United Kingdom	1999
Kazakhstan	2010	Vatican / Holy See	2003

Mənbə: <https://www.study.eu/article/the-european-higher-education-area-eha>

Cədvəl 2: QS dünya reytingi

1	Massachusetts Institute of Technology (MIT)	United States
2	Stanford University	United States
3	Harvard University	United States
4	California Institute of Technology (Caltech)	United States
5	University of Oxford	United Kingdom
6	University of Cambridge	United Kingdom
7	ETH Zurich - Swiss Federal Institute of Technology	Switzerland
8	Imperial College London	United Kingdom
9	University of Chicago	United States
10	UCL	United Kingdom
11	National University of Singapore	Singapore
12	Nanyang Technological University, Singapore	Singapore
13	Princeton University	United States
14	Cornell University	United States
15	Yale University	United States
16	Columbia University	United States
17	Tsinghua University	China
18	The University of Edinburgh	United Kingdom
19	University of Pennsylvania	United States
20	University of Michigan	United States

Mənbə: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2019>

Cədvəl 3: QS Asiya reytingi

1	National University of Singapore	Singapore
2	The University of Hong Kong	Hong Kong
3	Nanyang Technological University	Singapore
3	Tsinghua University	China
5	Peking University	China
6	Fudan University	China
7	The Hong Kong University of Science and Technology	Hong Kong
8	KAIST - Korea Advanced Institute of Science & Technology	South Korea
9	The Chinese University of Hong Kong	Hong Kong
10	Seoul National University	South Korea
11	The University of Tokyo	Japan
12	Korea University	South Korea
13	Zhejiang University	China
14	Kyoto University	Japan
15	Sungkyunkwan University	South Korea
16	Osaka University	Japan
17	Yonsei University	South Korea
18	Tokyo Institute of Technology	Japan
19	Shanghai Jiao Tong University	China

Mənbə: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/asian-university-rankings/2019>

Cədvəl 4: QS Rusiya reytingi

90	Lomonosov Moscow State University
235	Saint-Petersburg State University
244=	Novosibirsk State University
277=	Tomsk State University
299=	Bauman Moscow State Technical University
312	Moscow Institute of Physics and Technology State University
329=	National Research Nuclear University "MEPhI" (Moscow Engineering Physics Institute)
343=	National Research University - Higher School of Economics (HSE)
355=	Moscow State Institute of International Relations – MGIMO University
373=	Tomsk Polytechnic University
404	Peter the Great St.Petersburg Polytechnic University
412=	Ural Federal University
439=	Kazan Federal University
446=	RUDN University
476=	National University of Science and Technology "MISIS"

Mənbə: <https://www.topuniversities.com/university-rankings-articles/world-university-rankings/qs-world-university-rankings-2019-russia>

Cədvəl 5: Dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrində təhsil alan xarici vətəndaşların sayı

Ölkələrin adı	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018
Cəmi	3971	3698	3425	3370	3784
o cümlədən:					
MDB ölkələrindən	489	581	606	748	943
Belarusdan	9	8	7	11	10
Qazaxıstandan	43	50	48	50	40
Qırğızıstandan	25	10	6	7	10
Moldovadan	5	5	2	5	4
Özbəkistandan	14	13	26	30	59
Rusiyadan	190	241	274	418	549
Tacikistandan	22	4	3	4	8
Türkmənistandan	169	229	204	191	211
Ukraynadan	12	21	36	32	52
Digər ölkələrdən	3482	3117	2819	2622	2841
ABŞ-dan	2	5	2	5	20
Virgin adaları (ABŞ)	-	-	-	1	-
Amerika Samoasından	2	2	-	-	-
Avstraliyadan	-	3	-	-	-
Avstriyadan	-	-	-	-	-
Almaniyadan	3	2	3	2	-
Anqoladan	-	-	-	-	-
Argentinadan	1	1	-	-	-
Bahamdan adaları	-	1	2	2	3
Banqladeşdən	10	10	1	4	12
Barbadosdan	-	-	1	1	1
Birləşmiş Ərəb Əmirliklərindən	-	-	-	-	-
Bolqarıstandan	-	1	1	1	-
Bosniya və Herseqovinadan	-	1	1	2	-
Boliviya	-	-	-	-	-
Britaniyadan Virgin adaları	-	1	1	1	-
Böyük Britaniyadan	-	1	-	1	3
Çaddan	-	1	1	2	1
Çexiyadan	1	-	1	-	-
Çin Xalq Respublikasından	157	102	111	75	77
Danimarkadan	-	1	-	-	-
Gürcüstandan	218	221	251	270	286
Ekvadorndan	-	1	-	-	-
Efiopiyadan	-	-	-	-	-
Estoniyadan	-	-	18	-	-

Əfqanıstandan	9	17	16	17	81
Fələstindən	12	14	10	9	46
Əlcəzairdən	-	-	3	3	7
Ficidan	-	-	-	-	-
Filippindən	-	-	-	-	1
Finlandiyadan	1	-	-	-	-
Hindistandan	8	2	8	12	5
Hollandiyadan	1	1	-	-	-
İordaniyadan	26	25	25	20	12
İraqdan	153	139	117	126	248
İrandan	521	329	251	271	316
İsraildən	8	5	6	7	17
İtaliyadan	-	-	1	3	2
İndoneziyadan	-	-	3	4	5
İsveçdən	1	-	1	1	16
İspaniyadan	-	-	-	1	-
Kambocadan	-	-	-	-	-
Kanadadan	1	1	1	2	3
Kolumbiyadan	-	-	1	1	-
Kamerundan	1	-	1	6	4
Kenyadan	2	4	3	2	-
Kiprdən	-	-	-	-	-
Konqodan	-	-	-	-	-
Koreya XDR	-	-	-	-	-
Koreya Respublikasından	10	6	6	1	3
Küveytdən	-	1	1	4	2
Qambiyadan	-	1	3	8	2
Qanadan	1	1	-	1	2
Latviyadan	3	1	3	2	2
Litvadan	1	-	1	-	-
Livandan	2	1	1	-	-
Liviyan	-	-	-	-	-
Madaqaskardan	-	-	-	-	-
Macarıstandan	1	1	-	2	-
Malaviyadan	-	-	-	1	-
Maldivesdan	2	2	6	6	-
Mavrikiyadan	-	-	-	-	-
Meksikadan	-	-	-	-	-
Mərakeşdən	-	-	-	-	-
Misirdən	-	-	4	3	20
Mozambikdən	-	1	1	1	1
Myanmadan	-	-	-	2	2
Malayziyadan	-	-	1	-	-
Makedoniyadan	-	-	-	1	1
Montoneqradan	-	-	-	3	-
Namibiyadan	-	-	-	-	-

Nigeriyadan	11	23	31	45	27
Niderland Antil adalarından	-	-	-	1	-
Norveçdən	-	1	1	-	-
Omandan	1	1	3	-	-
Pakistandan	32	25	24	24	31
Polşadan	1	1	1	2	1
Perudan	-	-	2	2	2
Sent-Vinsent və Qrenadından	2	-	-	-	-
Səudiyyə Ərəbistanından	-	-	-	-	-
Sloveniyadan	1	-	-	-	-
Sudandan	3	4	9	9	12
Surinamdan	1	-	-	-	-
Suriyadan	27	27	28	27	22
Şri Lankadan	1	-	-	-	-
Suyerra Leonidən	-	-	-	1	1
Tanzaniyadan	1	1		-	-
Tunisdən	-	-	-	-	-
Türkiyədən	2212	2087	1817	1604	1531
Uqandadan	-	-	-	-	-
Vyetnamdan	23	32	6	7	3
Yaponiyadan	1	1	1	-	1
Yəməndən	5	5	6	7	3
Yunanıstandan	1	1		1	1
Zambiyadan	-	1	1	1	1
Zimbabvedən	-	-	-	3	3
Xorvatiyadan	-	-	-	1	1
Digər	-	1	24	-	-

Mənbə: <https://www.stat.gov.az/source/education>

Cədvəl 6: Ali təhsil müəssisələrində pedaqoji heyət

	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018
Professor-müəllim heyətinin sayı (əsas heyət) - cəmi	15023	14550	14500	14569
onlardan:				
elmi dərəcəsi olanlar:				
elmlər doktoru	1166	1229	1162	1140
fəlsəfə doktoru	5828	5957	5694	5571
elmi adı olanlar:				
professor	1200	1161	1104	1058
dosent	4130	3692	3645	4064
Ali təhsil müəssisələrində professor-müəllim heyətinin tərkibində qadınların sayı	7333	7567	7530	7556

Mənbə: <https://www.stat.gov.az/source/education>

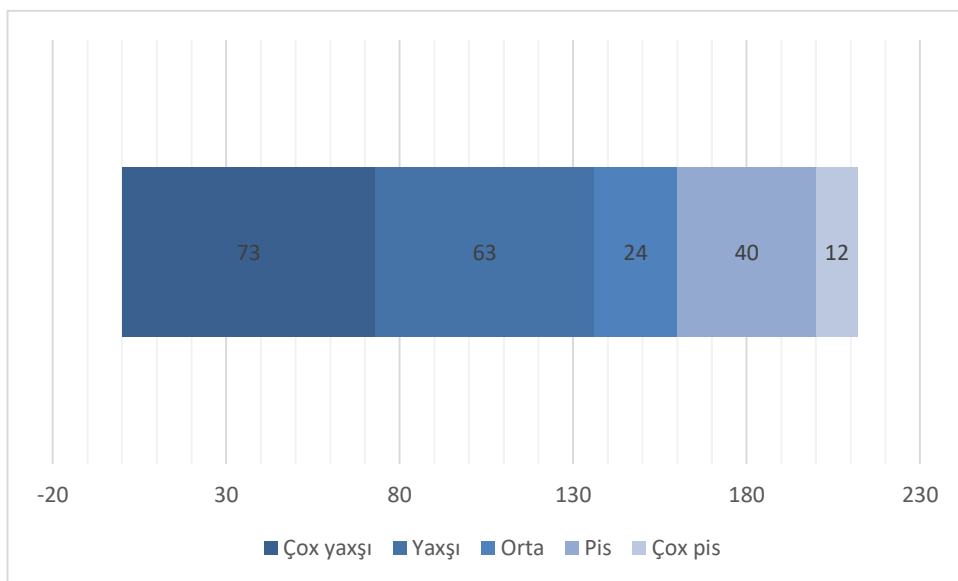
Cədvəl 7: Dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrinə qəbul olan tələbələrin ixtisas qrupları və istiqamətlər üzrə bölgüsü (tədris ilinin əvvəlinə)

Ali təhsil müəssisələrinə qəbul olan tələbələrin sayı:	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018
bakalavriata - cəmi, nəfər	35370	35801	33645	36126	38546
o cümlədən:					
ixtisas qrupları üzrə ¹⁾ :					
təhsil ixtisasları qrupu	9811	9193	9026	9990	10124
humanitar və sosial ixtisaslar qrupu	4249	4726	4539	4540	5209
mədəniyyət və incəsənət ixtisasları qrupu	1234	1061	931	1337	1367
iqtisadiyyat və idarəetmə ixtisasları qrupu	7373	7549	6663	7456	7656
təbiət ixtisasları qrupu	1754	1778	1436	1506	1635
texniki və texnoloji ixtisaslar qrupu	8081	8449	7614	7444	8380
kənd təsərrüfatı ixtisasları qrupu	320	307	571	788	850
səhiyyə, rifah və xidmət ixtisasları qrupu	2548	2738	2865	3065	3325
istiqamətlər üzrə:					
təbii elmlər	-	-	-	-	-
humanitar və sosial	-	-	-	-	-
maarif	-	-	-	-	-
iqtisadiyyat və idarəetmə	-	-	-	-	-
təbiət-texniki ixtisaslar	-	-	-	-	-
texniki istiqamətlər	-	-	-	-	-
aqrar və balıq təsərrüfatı	-	-	-	-	-
ekologiya və təbiətdən istifadə	-	-	-	-	-
magistraturaya - cəmi, nəfər	5514	4913	4953	5098	6515
o cümlədən:					
ixtisas qrupları üzrə ¹⁾ :					
təhsil ixtisasları qrupu	480	438	561	671	814
humanitar və sosial ixtisaslar qrupu	976	662	639	609	860
mədəniyyət və incəsənət ixtisasları qrupu	177	165	177	204	249
iqtisadiyyat və idarəetmə ixtisasları qrupu	2017	1891	1994	1719	2234
təbiət ixtisasları qrupu	653	621	560	577	606
texniki və texnoloji ixtisaslar qrupu	988	895	795	928	1336

kənd təsərrüfatı ixtisasları qrupu	91	107	92	113	114
səhiyyə, rifah və xidmət ixtisasları qrupu	132	134	135	277	302
istiqaqətlər üzrə:					
təbii elmlər	-	-	-	-	-
humanitar və sosial	-	-	-	-	-
maarif	-	-	-	-	-
iqtisadiyyat və idarəetmə	-	-	-	-	-
təbiət-texniki ixtisaslar	-	-	-	-	-
texniki istiqamətlər	-	-	-	-	-
aqrar və balıq təsərrüfatı	-	-	-	-	-
ekologiya və təbiətdən istifadə	-	-	-	-	-

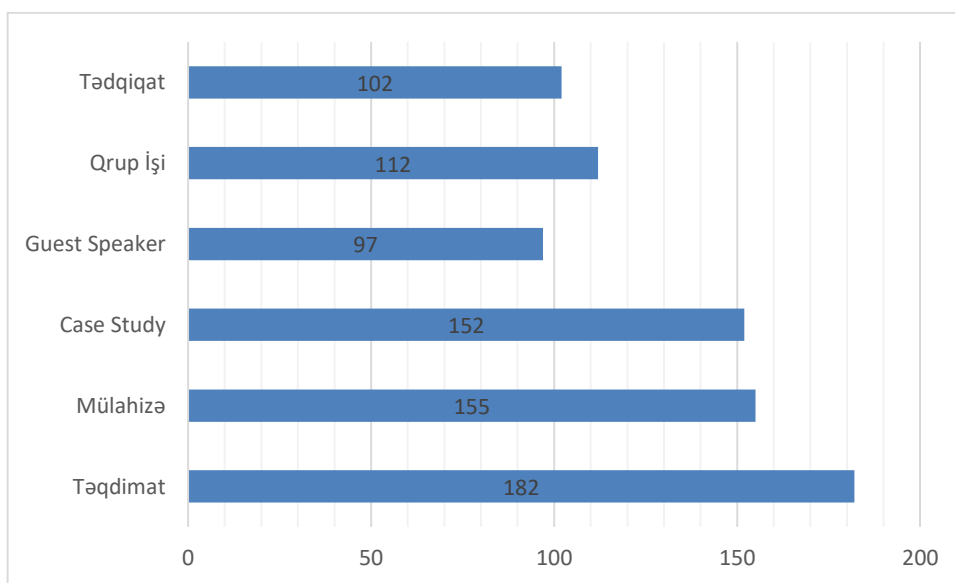
Mənbə: <https://www.stat.gov.az/source/education>

Qrafik 3: Tələbələrin universitetdən məmnunluğu

Mənbə: Apardığı anket-sorğuya əsasən müəllif tərəfindən hazırlanıb

Qrafik 4: Müəllimlərin hansı dərslər metodikasına üstünlük verməkləri

Mənbə: Apardığı anket-sorğuya əsasən müəllif tərəfindən hazırlanıb

ANKET FORMASI

1. Cinsiniz:

- Kişi
- Qadın

2. Yaşınız:

- 16-24
- 15-30
- 30+

3. Oxuduğunu ali təhsil dərəcəsi:

- Bakalvr
- Magistr
- Doktorantura

4. Oxuduğunuz ali təhsil ocağı:

- ADA
- UNEC
- BMU

5. Universitetə daxil olarkən balınız (yalnız bakalvr tələbələri üçün):

- 250-400
- 400-500
- 500-600
- 600-700

6. Universitetdəki təhsilinizdə razılıq dərəcəsi:

- Çox yaxşı
- Yaxşı
- Orta
- Pis
- Çox pis

7. Universitetdə keçirilən dərslər daha çox əsaslanır:

- Nəzəri biliklərə

- Praktiki biliklərə
 - Hər ikisinə
- 8. Müəllimlər daha çox hansı dərs metodundan istifadə edirdilər: (birdən çox cavab seçə bilərsiniz)**
- Təqdimatlar
 - Mülahizələr
 - Case Study
 - Guest Speaker
 - Qrup İşi
 - Tədqiqat
- 9. Tələbə mübadilə proqramından istifadə edibsiz mi?**
- Bəli
 - Xeyr
- 10. Sosial cəhətdən hansı aktivitələrdə iştirak edirdiniz?**
- Tələbə klublarında
 - İdman yarışlarında
 - Tədbir və əyləncələrdə
 - Heç birində
- 11. Hal-hazırkı məşğulliyətiniz:**
- İşləyirəm
 - Təcrübə keçirəm
 - İşsizəm
- 12. Ali təhsil aldığınız ixtisas üzrə işləyirsiniz? (işləyənlər və təcrübə keçənlər üçün)**
- Bəli
 - Xeyr
- 13. Universitetə daxil olanda ixtisasla bağlı dolğun məlumatınız var idi mi?**
- Bəli
 - Xeyr
- 14. Təhsiliniz bitirdikdən sonra ixtisasınız üzrə işləmək istəyirsiniz?**

- Bəli
- Xeyr

15. Bu sahədə təklifləriniz və iradlarınız:

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl 1. Bolonya sistemindəki ölkələr.....	55
Cədvəl 2. QS dünya reytingi.....	56
Cədvəl 3. QS Asiya reytingi.....	57
Cədvəl 4. QS Rusiya reytingi.....	58
Cədvəl 5. Dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrində təhsil alan xarici vətəndaşların sayı.....	59
Cədvəl 6. Dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrində pedaqoji heyət.....	62
Cədvəl 7. Dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrinə qəbul olan tələbələrin ixtisas qrupları və istiqamətlər üzrə bölgüsü (tədris ilinin əvvəlinə).....	63

Şəkillərin siyahısı

Şəkil 1. Yüksək təhsilin keyfiyyətinin bütün aspektləri.....	17
Şəkil 2. Fərd üçün hədəf ağacı.....	18

Qrafiklərin siyahısı

Qrafik 1. Dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrində təhsil alan xarici vətəndaşların say.....	37
Qrafik 1. Dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrində professor-müəllim heyəti.....	38
Qrafik 3. Tələbələrin universitetdəki təhsildən məmnunluğu.....	65
Qrafik 4. Müəllimlərin hansı dərəcəyə metodikasına üstünlük verməkləri.....	65
Qrafik 5. İşləyən məzunların nəzəri və ya praktiki biliyin alınması.....	47